

Az iszlám hatása az afroamerikai identitásra a XX. században

Jelige: „Szép új világ”

Tartalom

1. Bevezetés.....	2
2. Előzmények és ősatyák.....	4
3. Az Iszlám Nemzete a nagy sikerek előtt	7
4. Az Iszlám Nemzete sikerei csúcspontján és Malcolm X.....	11
5. A muszlim afroamerikaiak az Iszlám Nemzete felbomlása után.....	17
6. Az iszlám hatása a hip-hop kultúrára	22
7. A muszlim afroamerikai identitás a médiában	27
8. Konklúzió	30
9. Mellékletek	33
10. Bibliográfia	35

1. Bevezetés

Az iszlám afroamerikai identitásra gyakorolt hatása egyelőre a kevésbé feldolgozott témák közé tartozik a magyar történettudományban. A dolgozat éppen ezért arra törekszik, hogy egy olyan áttekintést adjon a témáról, mely későbbi kutatások kiindulópontja lehet.

A dolgozat készítése során szinte kizárólag angol nyelvű szakirodalmat és elsődleges forrásokat használok. Ezt egyrészt a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalom és források hiánya teszi szükségessé, másrészt véleményem szerint egy Amerikai Egyesült Államokkal (a továbbiakban USA) foglalkozó dolgozat a legnagyobb mértékű angol nyelven történő olvasástól lesz „autentikus”. Természetesen amennyiben egy adott témakörhöz van magyar nyelvű irodalom, az a dolgozatban szerepelni fog.

A XX. század mint időkeret megadása két okból tűnik praktikusnak. Egyrészt egy nagyobb időkeret esetleg a minőség rovására menne, másrészt az iszlám hatása az afroamerikai identitásra a XX. században lett igazán erős. A dolgozat röviden kitér a XX. század előtti előzményekre is, főként azért, hogy megtudjuk, hogyan kerül az iszlám Észak-Amerikába. Kitekintésként a XXI. századról is röviden szó esik a dolgozat végén.

A téma teljes elemzéséhez a történettudomány több aldiszciplínájának eredményeit kell felhasználni. Elengedhetetlen a téma eseménytörténeti keretbe történő elhelyezése, azonban ez közel sem elégséges. A dolgozatban szereplő gondolkodók és fontos személyiségek bemutatásához az eszmetörténet és a vallástörténet egyfajta keveréke szükséges. Az eszmetörténet mint komponens magától értetődő, a vallástörténet azonban magyarázatra szorul. Mivel az iszlám afroamerikaiakra gyakorolt vonzása abból fakadt, hogy az ortodox iszlámot finoman fogalmazva is „adaptálták” az amerikai körülményekhez, fontos, hogy az „afroamerikai iszlám” elemzése közben ne sikkadjon el az ortodox iszlámmal való ütköztetés sem.

A dolgozat ezen kívül a történettudomány két határterületére is elkalandozik. Egyrészt az afroamerikai identitás egyik központi elemére, a hip-hop kultúrára gyakorolt iszlám hatás elemzése során. Másrészt pedig a XXI. századi kitekintés során, melyben az afroamerikai muszlim média egyik zászlóshajójában megjelenő identitásról lesz szó.

Az utóbbi két fejezet kapcsán ki kell térni arra, hogy kevésbé szokványos elsődleges forrásokat is felhasználok. A hip-hop kultúra esetén dalszövegeket, a média esetén, magától értetődően, annak termékeit. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezeket megfelelő kritikával kell kezelni, azaz csak véleményként és nem tényként interpretálhatók. Felhasználásukat egyfajta kísérletnek tekintem, abban a tekintetben legalábbis, hogy megtudjuk, mennyire illeszthetők be effajta források a történettudományi kutatásokba.

Az előzmények nagyon rövid ismertetése után a dolgozat először az afroamerikai muszlim gondolkodás két „ősatyját”, Edward W. Blydent és Noble Drew Alit mutatja be, noha ők még nem gyakoroltak nagyobb hatást az afroamerikai identitásra. Természetesen a dolgozatban a legrészletesebben a náluk meghatározóbb Iszlám Nemzetéről (Nation of Islam, a továbbiakban NOI) és a hozzá köthető fontos személyiségekről lesz szó. Ennek következtében központi szerephez jut Elijah Muhammad és Malcolm X és Louis Farrakhan és a NOI-t átalakító és lényegében egy új szervezetet kiépítő Warith D. Muhammad. Összesen egyébként háromféle (két meghatározó és egy kisebb jelentőségű) muszlim afroamerikai csoportról esik majd szó. Ez a négy úriember tekinthető a legbefolyásosabb muszlim afroamerikai személyiségnek; közülük is kiemelkedik Malcolm X, hiszen ő nemcsak a muszlim afroamerikaiakra, hanem az afroamerikai közösség egészére is kiemelkedő hatást gyakorolt – ezt a dolgozat is bemutatja.

Mivel nem minden afroamerikai muszlim, ezért röviden említést kell tenni arról is, hogy a muszlimok hogyan viszonyulnak nem muszlim társaikhoz. Ráadásul nem is minden USA-ban élő muszlim afroamerikai, így foglalkozni kell azzal is, hogyan viszonyulnak a nem afroamerikai muszlimokhoz (leegyszerűsítve a bevándoroltakhoz). Ezen kívül azt is figyelembe kell venni, hogy az egyes csoportok viszonya eltérő a többségi társadalomhoz – tágabb értelemben magához az amerikai kultúrához, életmódhoz –, így ezek a nézetkülönbségek is előkerülnek majd. Pontosan ebben rejlik a téma érdekessége: korántsem beszélhetünk egyetlen muszlim afroamerikai identitásról, hanem sokkal inkább muszlim afroamerikai identitásokról, azaz az iszlám hatása meglehetősen szerteágazó az afroamerikai közösségre.

Az egyes muszlim afroamerikai csoportok (identitások) bemutatása után következik a hip-hop kultúráról szóló rész, és végül a már emlegetett XXI. századot érintő kitekintés. Ezek a fejezetek az identitás megnyilvánulásának (és terjesztésének) két fontos platformját, a kultúrát és a médiát veszik górcső alá, kicsit a nagy személyiségektől elrugaszkodva, néhány „átlagember” identitásába is bepillantást nyújtva.

Mint már említettem, a dolgozatot további kutatások kiindulópontjának is szánom. A muszlim afroamerikai közösség életének és működésének közvetlen megismerése szakirodalmi és (számomra egyelőre) földrajzi akadályokba ütközik. A további kutatásoknak véleményem szerint részben ebbe az irányba kellene elindulniuk, azaz az oral history, illetve az USA-ban fellelhető szakirodalom felhasználásával azt kellene feszegetni, hogy mit jelentett muszlim afroamerikainak lenni az 1960-as évek elején, és mit jelent annak lenni most. Ehhez persze más tudományok, elsősorban a szociológia is segítséget nyújthatnak – a téma tehát tág teret nyit az interdiszciplinaritásnak, mely további kutatási témákat tesz lehetővé.

2. Előzmények és ősatyák

Az első muszlimok a XVI-XVII. században érkeztek Észak-Amerikába, azonban ekkor még rabszolgaként.¹ Ők jellemzően Fekete-Afrika területéről származtak (a XVIII. század folyamán is), létszámukról pontos adatokkal nem rendelkezünk.² A bevándorlás a XIX. század utolsó negyedében kezdődött, azonban a fő kibocsátó országok immáron közel-keletiek voltak. A II. világháború végéig ez a tendencia volt a meghatározó, és az, hogy a bevándorlók száma egyrészt meglehetősen alacsony volt, másrészt pedig erősen ki voltak téve az akkulturáció és az asszimiláció veszélyeinek.³

A II. világháború után már Délkelet-Ázsia lett a fő kibocsátó, a létszám is jelentősen növekedett⁴ az 1965-ös, L. B. Johnson-kormányzat által kibocsátott Immigration Act után, melyben eltörölték az 1924-ben, C. Coolidge elnöksége idején bevezetett, a bevándorlókat sújtó etnikai kvótákat. Mint azt később látni fogjuk, az afroamerikai és a bevándorló muszlimok közötti kapcsolat közel sem felhőtlen. Az afroamerikai muszlimok többsége (kezdetekben legalábbis) az ortodox muszlim tanításoktól erősen eltérő eszméket hirdetett, nyilván ez a két csoport közötti konfliktus fő forrása. Az afroamerikai muszlimok közötti szakadás változtatott ugyan a helyzeten, de a két csoport között még mindig széles szakadék húzódik.

Az afroamerikai muszlimok legnagyobb része áttéréssel lett az iszlám hitű, a térítést azonban nem a bevándorló, közel-keleti vagy egyéb muszlim többségű országból érkező muszlimok végezték. Az afroamerikai közösségen belül jelentek meg azok a személyek, akik az iszlám hit hirdetését magukra vállalták. Közülük kell most bemutatni kettőt.

Az első említendő gondolkodó – Edward W. Blyden (1832-1912) – valójában nem is afroamerikai, hanem holland-nyugat-indiai származású volt, később pedig libériai nacionalistává vált. Ennek ellenére Blydennek helye van a dolgozatban, hiszen az USA-ban is tevékenykedő politikus volt az első, aki felvetette, hogy a feketék számára az iszlám a megfelelő hit, mert jobban összeegyeztethető kultúrájuk fejlődésével és a rasszok közötti egyenlőséggel.⁵ Blyden eszmerendszere azonban képlékeny volt – mindig úgy alakította, hogy aktuális céljainak legjobban megfeleljen.

¹ CURTIS IV, Edward E. (ed.): *Encyclopedia of Muslim-American History*. New York: Facts on File, 2010. XXII.

² Ezres, esetleg tízezres nagyságrendről beszélhetünk. Uo. 137.

³ CESARI, Jocelyne: *When Islam and Democracy Meet: Muslims in Europe and the United States*. New York: Palgrave Macmillan, 2004. 16., 29., 81.

⁴ 9/11 előtt évi 35.000 főről szólnak a becslések. Uo. 17.

⁵ CURTIS IV, Edward E.: *Islam in Black America: Identity, Liberation, and Difference in African-American Islamic Thought*. New York: State University of New York Press, 2002. 21.

Blydennél jelentek meg a későbbi afroamerikai muszlim gondolkodás egyes alapelemei: a fekete kiválasztottság-tudat és a kereszténység (esetenként az egész nyugati civilizáció) visszatérő, de korántsem állandó kritikája. A fekete kiválasztottság-tudatot azonban nem kapcsolta még össze az iszlámmal, mint azt később a NOI tette. Az iszlám hit propagálása inkább csak eszköz volt a végső célja eléréséért folytatott küzdelemben: a nyugat-afrikai fekete nemzetállamok kialakítása volt.⁶

A Blyden utáni korszak legnagyobb hatású afroamerikai muszlim gondolkodója Noble Drew Ali (született: Timothy Drew, 1886-1929) volt. Blydenhez hasonlóan az afroamerikaiak szabadságát a morális és „nemzeti” megújuláshoz kötötte.⁷ Chicagóban megalapította a Moorish Science Temple-t, és noha semmi kapcsolata nem volt a Közel-Kelettel, a keleti szimbólumokat és nyelvezetet is előszeretettel használta.⁸

Ha megvizsgáljuk a Moorish Science Temple szent könyvét, a *The Holy Koran of The Moorish Science Temple of America* című munkát, akkor láthatjuk, hogy az ortodox iszlámhoz valóban nem sok köze van.⁹ Mohamed próféta kétszer (!) jelenik meg a 67 oldalas műben, miközben Jézus Krisztus központi figurának tekinthető – Mohamed csak az ő tevékenységét fejezte be. D. Ali önmagát (az utolsó) prófétának tartotta – egy ortodox muszlim számára ez is elfogadhatatlan. Nézete szerint az afroamerikaiak „mórok” (sosem nevezte őket feketéknek), tehát az ázsiai népek közül valók. Ebből az következik, hogy a muszlimok eredendően nem fehérek,¹⁰ és csak ők számíthatnak isteni védelemre. Ázsiai népnek számítottak többek között a közép-amerikai népek és a törökök.

Mindez azt jelentette, hogy szerinte a „keleti” hagyományok az ő „népének” örökségét képezik, ezáltal az ő nem kevés ezoterikus vonással kevert iszlámja az afroamerikaiak különállását hangsúlyozta¹¹ (D. Ali szerint az „európaiaknak” visszaadják a kereszténységet, míg az ázsiaiak visszatérnek az iszlámhoz, mert mindkét csoportnak örökölték őseik ezeket a vallásokat mint a megváltásuk kulcsát; a mennyei megváltás azonban csak az ázsiaiak kiváltsága). Az iszlám univerzalizmusa egyáltalán nem volt központi része eszmerendszerének. A könyv a „történeti áttekintés” mellett D. Ali követőinek mindennapi életével kapcsolatos „szent instrukcióit” is tartalmazza, melyekből olyan dolgok is hiányoznak, mint az ortodox iszlám öt pillére!

⁶ CURTIS: *Islam...*, i. m., 22.

⁷ Uo. 46.

⁸ Kiadta a *The Holy Koran of The Moorish Science Temple of America* c. könyvet, aminek semmi köze nem volt az eredeti Koránhoz, hiszen azt nagyrészt más szövegekből állította össze. SMITH, Jane I.: *Islam in America*. New York: Columbia University Press, 1999. 79.

⁹ A könyv megtalálható az interneten is: <http://hermetic.com/bey/7koran.html> (letöltve: 2012. III. 18.)

¹⁰ Az iszlám csak az ázsiai emberek kulturális öröksége, nem mindenkié.

¹¹ CURTIS.: *Islam...*, i. m., 61.

D. Ali elismerte Marcus Garvey-t (a *The Holy Koran...*-ban saját előfutárának tekintette) és „messianizmusát”,¹² azonban tőle eltérően az afroamerikaiak „nacionalizmusát” nem biológiai, hanem kulturális jellemzőkre építette.¹³ Ezt a korszak amerikai politikájának tükrében kell értelmezni. Az 1920-as években az amerikai identitás rendkívül hangsúlyos volt, és sok tekintetben a kulturális különállásra alapult.¹⁴ Ez az 1924-es, bevándorlási kvótákat bevezető törvényekben is megnyilvánult, melyek döntően a (nyugat-)európai országokat részesítették előnyben; bár a kulturális dimenzió mellett azonban a xenofóbia, de akár a rasszizmus szerepéről sem szabad elfeledkezni.

D. Ali azt tanította, hogy a feketék számára a felszabadulás már a földi életben is elérhető. Ehhez el kell különülniük a fehérektől, vissza kell állítaniuk az eredeti csoportidentitásukat, rá kell ébredniük saját isteni származásukra, elmélkedniük kell minden dolog spirituális természetén, és szigorú erkölcsi szabályokat kell követniük.¹⁵ D. Ali kezdeti sikerei ellenére különösebb visszhangot végül nem keltett.¹⁶ Ennek ellenére a Moorish Science Temple ma is létezik, bővebb információért érdemes felkeresni honlapjukat.¹⁷

¹² Garvey különösen az 1920-as évek elején volt ismert az Universal Negro Improvement Association nevű szervezetével. Garvey szerint Isten, Jézus és az angyalok is feketék voltak, a fehérek pedig alacsonyabb rendűek a feketéknél. Az afroamerikaiak visszatérését szorgalmazta Afrikába, magát pedig Afrika császárává kiáltotta ki 1921-ben (noha soha nem járt Afrikában). Garvey hatott Alira, de egyesek szerint E. Muhammadra is. WALTON, Hanes, Jr. – SMITH, Robert C.: *American Politics and the African American Quest for Universal Freedom*. New York: Longman. 2003. 125-126.

¹³ Viszont tiltotta, hogy a „mórok” a „halvány bőrű” fehérekkel házasodjanak.

¹⁴ CURTIS.: *Islam...*, i. m., 52.

¹⁵ Uo. 61.

¹⁶ SMITH: i. m., 80.

¹⁷ Melyet azonban 2008. augusztus 30. óta egyáltalán nem frissítettek: <http://www.moorishsciencetempleofamericainc.com/index.html> (letöltve: 2012. III. 17.)

3. Az Iszlám Nemzete a nagy sikerek előtt

Ahhoz, hogy a NOI történetét értelmezni tudjuk, szólni kell W. D. Fard (1879/1891-?) és Elijah Muhammad (1897-1975) ideológiájáról. Wallace D. Fard (más néven Fard Muhammad) érdekes és titokzatos jelenség volt. Saját állítása szerint Mekkában született 1879-ben (a Kurais törzs tagjaként, amelyből, mint tudjuk, Mohamed próféta is származott), majd egy ideig Európában tanult, és onnan került az USA-ba.¹⁸ Fard alapította meg 1926-ban a NOI-t, későbbi tanításaik alapjait ő rakta le.

A NOI kezdeti időszakában már megjelentek azok az alapvető ideológiai elemek, melyek később meghatározókká váltak. Fard emelte be az ideológiába a feketék felsőbbrendűségét (és ettől nem függetlenül a fehérek alacsonyabb rendűségét), a kereszténység elítélését, a sertéshús és az alkoholfogyasztás tilalmát és az ő hatására kezdtek el a tagok az X-t használni a vezetéknevük helyett.¹⁹ Fard a NOI későbbi tanítása és saját véleménye szerint is Allah maga volt emberi alakban, E. Muhammad pedig próféta.²⁰ Fard házalóként terjesztette az iszlám hitet az afroamerikaiak között Detroitban. A nehéz helyzetben lévő afroamerikaiak körében néhányan fogékonyak voltak egy ilyen ideológiára, de ez még össze sem hasonlítható a NOI későbbi sikereivel. Fard 1934 utáni sorsáról semmit sem tudunk,²¹ az azonban biztos, hogy rejtélyes eltűnése előtt kijelölte utódjának E. Muhammadot.

Elijah Muhammad (született Elijah Poole, a Muhammad nevet Fard tiszteletére vette fel) protestáns neveltetésben részesült – ez iszlám hitére is hatással volt, hiszen abba beépítette a diszpenzacionalizmust.²² Az iszlámmal 1931-ben került szorosabb kapcsolatba, ekkor találkozott ugyanis először személyesen Farddal.²³ E. Poole, sok társához hasonlóan, a „nagy vándorlás”²⁴ idején költözött Délről Északra. Az afroamerikaiak helyzete a korszakban

¹⁸ Valójában minden bizonnyal 1891-ben született Új-Zélandon, egy polinéz nő és egy brit férfi gyermekeként. AASENG, Nathan: *African-American Religious Leaders*. New York: Facts on File, 2011. 69.

¹⁹ Uo. 70.

²⁰ Amivel természetesen a többi muszlim nem értett egyet. CURTIS: *Islam...*, i. m., 69.

²¹ Az FBI egyik dokumentuma szerint Fard még 1933-ban azt vallotta nekik, hogy mindent „csak a pénzért” csinált. AASENG: i. m., 70.; A dokumentum vonatkozó részletét közli: CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 183.

²² Tulajdonképpen inkább a Biblia-értelmezés egy fajtája, semmint a teológia része. A diszpenzacionalizmus a történelmet korszakokra (általában hétre) osztja, melyeket Isten az emberiség felé tanúsított viselkedése alapján különítenek el. Az emberiséget Isten különböző „tesztek” elé állítja, melyeken az emberiség elbukik. A XIX. század elején kialakuló eszmerendszer fontos része az eszkatológia, mely Jézus második eljövetelét, 1000 éves uralkodását, majd az utolsó ítéletet jövendöli. HART, Trevor A. (ed.): *The Dictionary of Historical Theology*. Carlisle: Paternoster Press, 2000. 162-163.

²³ A NOI-val már 1930-ban megismerkedett. BERG, Herbert: *Elijah Muhammad and Islam*. New York: New York University Press, 2009. 33.

²⁴ A Délen élő afroamerikaiak elvándorlása az USA más területeire, az 1910-es évektől körülbelül 1970-ig; körülbelül 6.000.000 embert érintett. A témáról nemrég készült összefoglalás az oral history széleskörű felhasználásával: WILKERSON, Isabel: *The Warmth of Other Suns – The Epic Story of America's Great*

nagyon rossz volt mind gazdasági, mind társadalmi értelemben. A munkanélküliség aránya egyértelműen az afroamerikai népesség körében volt a legmagasabb: 1932-ben, a gazdasági világválság idején az afroamerikai városi munkások körülbelül fele munkanélküli volt.²⁵ A világválság idején a korábbi tendenciától eltérően ismét emelkedett az afroamerikaiakat érintő lincselések száma (elsősorban Délen). F. D. Rooseveltnél ugyan sok afroamerikait visszavezetett a munka világába, jogokat viszont nem adott számukra.²⁶

Fard eltűnése után hatalmi harc kezdődött a NOI-n belül, mely végül E. Muhammad sikerével ért véget.²⁷ Ez azonban nem jelentette azt, hogy a NOI azonnal rohamosan fejlődni kezdett. A II. világháború során E. Muhammad elítélte az afroamerikaiak részvételét a küzdelmekben, ezért (pontosabban a bevonulás megtagadása miatt) börtönbüntetést kapott, melyet 1943 és 1946 között töltött le. Mire kiszabadult, addigra nem sok maradt a NOI-ból.

Szabadulása után E. Muhammad a *Pittsburgh Courier* című újságban kezdett el publikálni, jellemzően az afroamerikaiakat érintő problémákról. Hozzá kell tenni, hogy a börtönben töltött idő alatt megfigyelte, hogy az afroamerikaiak legsósó, börtönviselt rétegével (bűnözők, kábítószerfüggők, prostituáltak, futtatók) semmilyen politikai vagy vallási csoport nem törődik.²⁸ Éppen ezért a NOI felkarolta őket, és hívők egész sora került ki közülük és kerül ki mind a mai napig (csak már nem feltétlenül a NOI-hoz, hanem esetleg más muszlim csoporthoz).

E. Muhammad az afroamerikaiak korábban már bemutatott helyzetének megfelelően alakította ideológiáját,²⁹ melyet természetesen Fard gondolataira alapozott. Sosem beszélt az afroamerikaiak kivándorlásáról vagy Afrikába való visszatérésükről. Az etnikai elkülönülésben a gazdasági önállóságra helyezte a hangsúlyt. Ez a fehérek áruinak és szolgáltatásainak bojkottja mellett egy saját „gazdasági világ” kialakítását is jelentette (szélsőséges verziója szerint egy külön államban való elkülönülést az USA-tól – az USA területén).³⁰ Ez az eljárás sikeresnek is bizonyult – ahogyan a NOI több hívet vonzott, egyre több pénz jutott „gazdasági világuk” fejlesztésére, kiterjesztésére.³¹

Migration. New York: Random House, 2010.; Rövidebben: HORNBY, Alton, Jr. (ed.): *A Companion to African American History*. Malden: Blackwell Publishing, 2005. 449-462.

²⁵ CIMENT, James: *Atlas of African American History*. New York: Facts on File, 2007. 138.

²⁶ Uo. 138-140.

²⁷ Hogy pozícióját „legitimálja”, gyorsan hivatalosan is „Allah emberi alakban” titulussal ruházta fel Fardot, önmagát pedig prófétává nyilvánította, így mondhatta, hogy őt magát Allah jelölte ki a NOI vezetésére. BERG: *i. m.*, 37.

²⁸ Uo. 39.

²⁹ Alapvető téziseit E. Muhammad interpretálásában közli: MUHAMMAD, Elijah: *Message to the Blackman in America*. Chicago: Muhammad Mosque of Islam, No. 2., 1965. 100-104.; CURTIS: *Encyclopedia...*, *i. m.*, 398-400.

³⁰ CURTIS: *Islam...*, *i. m.*, 73.

³¹ CIMENT: *i. m.*, 174.

A NOI gazdasági elképzelései egyébként megtalálhatók E. Muhammad egyik legfontosabb munkájában, a *Message to the Blackman in America*-ban is. Ebben a gazdasági siker (azaz leginkább a szegénység felszámolása) feltételeként a szigorú takarékoskodást, a felesleges élvezeteket (drága autók és ruhák, alkohol, dohány, drogok) mellőzését, illetve a közösség szoros összetartását és közös áldozatvállalását jelöli meg.³²

E. Muhammad ideológiájának központi témája az iszlám, pontosabban annak sajátos értelmezése volt. A korábbi afroamerikai muszlim gondolkodókhoz hasonlóan a kereszténység ellenpólusaként tekintett az iszlámra. Ennek ellenére rengetegszer hivatkozott a Bibliára (mely nem Allah igazi üzenetét tartalmazza, hanem annak zsidók és keresztények általi elferdítését), melyet ha megfelelően értelmeznek, akkor „rengeteg igazságot tartalmaz”.³³ Elődeitől eltérően az iszlámba a feketék felsőbbrendűségét is beleágyazta. Mondanivalóját (az ortodox iszlámból teljes mértékben hiányzó) klasszikus diszpenzacionalista felfogással próbálta alátámasztani.

Eszmerendszerének lényegét abban foglalhatjuk össze, hogy az ember eredendően fekete és arabul beszél, a genetikai kísérlet eredményeként létrejött fehér ember pedig maga az ördög. Véleménye szerint azonban az I. világháború a keresztény Nyugat bukásának kezdetét jelentette, és később ebben a folyamatban az USA kormányának hatalmas szerepe lesz majd az afroamerikaiakat elnyomó ország vezetőiként.³⁴ Érdekes még megjegyezni, hogy E. Muhammad ideológiájában az Ítélet Napján egy anyahajó jelenik meg az égen, mely lebombázza a Föld nagyobb városait.³⁵ Az Ítélet Napja visszaállítja a feketék uralmát a Földön. Nincs halál utáni élet, hanem egy „mentális feltámadás” megy végbe, azaz a feketék visszaszerzik a politikai, gazdasági és erkölcsi hatalmat.

A központi tanításokon kívül voltak további tézisek is, melyek reprezentálják, hogy mennyire távolt állt a NOI az ortodox iszlámtól, illetve mennyire meghatározó volt a fehérekkel szembeni ellenségeség. Ezek közül érdemes egyet kiemelni: E. Muhammad szerint ugyanis a Marson van élet, méghozzá olyan emberek lakják, akik olyanok, mint a feketék (kommunikálni is tudnak velük), a fehérek azonban „nem ismerhetik meg ezt a titkot”, hiába küldenek fel „kamerákat a bolygó köré”.³⁶

³² A takarékoskodás kapcsán megjegyzi, hogy „Oroszországban is sikerült felszámolni a szegénységet az ötéves tervvel”, amit nyugodtan tarthatunk teljességgel félrevezető információnak. A teljes gazdasági program: MUHAMMAD: *i. m.*, 118-124.

³³ Ennek praktikus okai is voltak. Egyrészt az Iszlám Nemzetének híveinek nagy része korábban keresztény volt, így jobban ismerte a Bibliát, mint Koránt, másrészt a kezdeti időszakban E. Muhammadról is elmondható ez. BERG: *i. m.*, 59-60.

³⁴ CURTIS: *Islam...*, *i. m.*, 76.

³⁵ Ez beletartozik abba a vonulatba, mely az UFO-kat isteni beavatkozásnak tekintette – ne feledjük Roswellt (1947), mely megváltoztatta az UFO-król szóló felfogást és úgymond beemelte a témát a közgondolkodásba. Uo. 77-78.

³⁶ BERG: *i. m.*, 79.

Ha E. Muhammad iszlámról alkotott felfogását akarjuk értékelni, figyelembe kell venni a többi, USA-ban élő muszlim véleményét, mely meglehetősen negatív volt. A legélesebb kritikát a fehérek iránti gyűlölet miatt kapta. A Korán értelmezésében is nézetkülönbségek támadtak a két fél között. E. Muhammad ugyanis azt állította, hogy a NOI-n kívüli muszlimok helytelenül értelmezik a Koránt, illetve hogy a jövőben egy másik szent könyv is lesz, mely majd „felülírja” azt.³⁷

Összességében tehát kijelenthető, hogy E. Muhammad iszlámjának nem sok köze volt a Közel-Keleten ismert (elsősorban szunnita) iszlámhoz.³⁸ A hangsúly azonban azon van, hogy amit ő képviselt, az az iszlám egy formája volt, pontosabban számára ez volt az iszlám. Herbert Berg „mítoszteremtésnek” nevezi E. Muhammad tevékenységét, aki szerinte „újragondolta a múltat”, kiemelt belőle egy jelenséget (a feketék felsőbbrendűségét), követői számára pedig azt hirdette, hogy ennek visszaszerzéséhez vissza kell térni az eredeti valláshoz: az iszlámhoz.³⁹ A „mítoszteremtés” által pedig új identitást hozott létre, méghozzá egy új muszlim identitást, amely az amerikai etnikai konfliktusra adott válasz volt. Az iszlám tehát központi elem volt E. Muhammad tanításaiban, még akkor is, ha ez az ortodox iszlámtól erőteljesen el is tért. E. Muhammad szerepe kétségtől óriási volt az új identitás a megteremtésében.

A NOI népszerűségének, sikerei okainak további magyarázata a következő fejezet feladata lesz. Ezt a népszerűséget azonban csak a II. világháború után tudta kivívni – az 1930-as, 1940-es években relatíve ismeretlen volt a NOI.

³⁷ CURTIS: *Islam...*, i. m., 71-73.

³⁸ Nagyon keveset tudott a „hagyományos” iszlámról, és egy szót sem beszélt arabul. Uo. 83-84. Viszont azt sem mondhatjuk, hogy semmilyen kapcsolatban nem volt a szunnita iszlámmal (lásd pl. a rituálét), ráadásul az idő előrehaladtával fokozatosan „iszlamizálódott”. CURTIS IV, Edward E.: *Black Muslim Religion in the Nation of Islam, 1960-1975*. Chapel Hill: The North Carolina University Press, 2006. 12-13.

³⁹ BERG: i. m., 139.

4. Az Iszlám Nemzete sikerei csúcspontján és Malcolm X

A II. világháború végeztével új kontextusba került az amerikai etnikai probléma. Az USA a szabadságjogok éharcosaként lépett fel a világban, ezáltal egyre nehezebben volt tartható az otthoni, afroamerikaiakkal szembeni diszkrimináció.⁴⁰ A külső nyomás mellett a II. világháborúban katonaként vagy a hátországi termelésben munkaerőként részt vevő afroamerikai népesség részéről nagy belső nyomás is nehezedett az aktuális kormányokra. A polgárjogi mozgalom és a különböző hozzá kapcsolódó események tárgyalása nem tartozik a dolgozat feladatai közé, így ehhez csak néhány megjegyzést kell fűzni.

Az afroamerikaiak mélységesen megosztottak voltak a többségi társadalomhoz fűződő viszonytal kapcsolatban. Martin Luther King Jr. vezetésével kialakult az afroamerikaiak erőszakmentes integrációjáért küzdő csoport.⁴¹ A másik csoport azonban az afroamerikaiak és a fehérek elkülönülését tartotta üdvöztetőnek. A szeparatizmus („fekete nacionalizmus”) leghangosabb szószólója az egyre népszerűbbé váló NOI volt.

A NOI népszerűvé válásával szinte összeforrott Malcolm X (született Malcolm Little, 1925-1965) neve. Malcolm X élete meglehetősen jól dokumentált, így a dolgozat ennek ismertetése helyett eszmerendszerének változásaira, illetve hatására szorítkozik a szakirodalom és elsődleges források alapján.

Malcolm X az 1950-es évek második felétől üstökösként robbant be a NOI (és a közvélemény) tudatába. Feltétlen híve volt E. Muhammad tanításainak, és mint a médiában rendszeresen megjelenő személy, ennek hangot és nyomatékot is tudott adni. A NOI ekkor szinte mindenkit kritizált: nemcsak a fehéreket és a többi, nem a NOI-hoz tartozó muszlimot, hanem a polgárjogi mozgalmat (azaz a Martin Luther Kinggel szimpatizálókat) is.⁴²

A polgárjogi mozgalom és a NOI vezette „fekete nacionalisták” valóban homlokegyenest eltérő filozófiát fogalmaztak meg, noha az alapvető céljaik megegyeztek (politikai egyenlőség, gazdasági igazságosság stb.). Azonban az elérésükhöz választott eszközök teljesen különbözőek voltak: erőszakmentes, lassú átalakulás szemben a „fekete nacionalisták” gyors eredményekért akár az erőszaktól sem visszariadó hozzáállásával. Emellett társadalmi bázisuk is más volt: míg a polgárjogi mozgalom alapját főleg a déli,

⁴⁰ MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története, 1914-1991*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2008. 122.

⁴¹ Erről (többek között): CIMENT: i. m., 157-162.

⁴² HORNBY: i. m., 503.

jórészt vidéken élő afroamerikaiak képezték, addig a „fekete nacionalisták” (és egyben a NOI) bázisának nagy részét az Északon, városokban élők adták.⁴³

Malcolm X életéről az egyik legfontosabb forrásunk önéletrajza. Ebben végigkövethető a NOI-val kapcsolatos álláspontja a teljes elkötelezettségtől a szakításig. A könyvben megtalálhatók a NOI tanításai, ráadásul Malcolm X meglehetősen vehemens interpretálásában.⁴⁴ Ha elvonatkoztatunk Malcolm X zsargonjától, akkor sok fontos adalékot találunk a NOI történetéhez. Mint arról már volt szó, a NOI felkarolta a „lecsúszott” afroamerikaiakat – ebbe is bepillantást nyújt Malcolm X önéletrajza.⁴⁵ Ez fontos része volt tevékenységüknek és sikerük egyik magyarázata is: a perifériára szorult embereknek adtak „még egy esélyt”.

Malcolm X-t azonban a NOI-t mint muszlim szervezetet ért legitimitási kritikák, a személyét ért támadások és E. Muhammad erkölcsileg megkérdőjelezhető magánélete fokozatosan eltávolították társaitól. 1964-ben elhagyta a NOI-t, és az iszlám más értelmezése felé nyitott. Azonban abban a beszédben,⁴⁶ mely miatt E. Muhammad rátámadt, még egyszer utoljára dicsérte a NOI-t. Malcolm X maga is megfogalmazta, hogy miért volt vonzó az iszlám az afroamerikaiak számára: elfordította őket a „nyugati társadalom erkölcstelenségétől”, visszaállította kulturális gyökereiket, fekete identitásukat és öntudatukat, és lehetővé tette számukra, hogy a „maguk útját járják”.⁴⁷ Emellett azt is kifejti, hogy nem csak szóban, hanem tettekben is muszlimok, hiszen naponta ötször imádkoznak, betartják az étkezésekre vonatkozó megkötéseket, adakoznak a szegények javára, terjesztik az iszlám hitet, és aki teheti közülük, részt vesz a mekkai zarándoklaton.⁴⁸

A Közel-Keleten (főleg Szaúd-Arábiában) tett látogatásakor és a nagy zarándoklat (háddzs) elvégzése közben Malcolm X közelebbről megismerkedett a szunnita iszlámmal. A szaúdiak barátságosan fogadták, és jó tanácsokkal látták el az iszlám helyes gyakorlásáról. Ez az iszlám politizálódásának időszaka a Közel-Keleten (Nasszer pánarabizmusával szemben), illetve az USA-ban egyaránt (válaszul az iszlámot ért nyugati kritikákra).⁴⁹ Malcolm X-t a Nasszer-ellenes erők egyfajta amerikai hídfőállásnak szemelték ki. Noha ebből lényegében semmi nem lett, a szaúdi látogatás nagy hatással volt Malcolm nézeteire: a fehérekkel

⁴³ CIMENT: *i. m.*, 172-174.

⁴⁴ A fehéreket konzekvensen „ördögnek” és/vagy „ellenségnek” nevezi. Különösen: Malcolm X: *The Autobiography of Malcolm X – with the Assistance of Alex Haley*. New York: Penguin Books, 1980. 337-362.

⁴⁵ A vonatkozó rész: Malcolm X: *i. m.*, 362-367.

⁴⁶ Ebben J. F. Kennedy meggyilkolását „a puska visszafelé sült el” frázissal jellemezte. A beszéd megtalálható: KARIM, Benjamin (ed.): *The End of White World Supremacy – Four Speeches by Malcolm X*. New York: Arcade Publishing, 1971. 179-219.

⁴⁷ Uo. 182-183.

⁴⁸ Ironikus módon pont a mekkai zarándoklat fordította el végleg Malcolm X-t a NOI-tól. A beszéd vonatkozó része: Uo. 189-190.; Ezen a tényezőkre hivatkozva is mondhatjuk azt, hogy annak ellenére, hogy a NOI rengeteg mindenben eltér az ortodox iszlámtól, az iszlám részének tekinthető. BERG: *i. m.*, 53.

⁴⁹ CURTIS: *Islam...*, *i. m.*, 92-96.

szembeni uszítást az iszlámmal összeegyeztethetetlen viselkedésként⁵⁰ többé-kevésbé elvetette. Pontosabban finomította álláspontját: már nem az összes fehér volt rasszista, hanem az amerikai politikai, gazdasági és társadalmi környezet alakította ki és gerjesztette bennük a rasszizmust.⁵¹ Éppen ezért elismerte, hogy van néhány fehér, aki jót akar az afroamerikaiaknak.

Az afroamerikaiak helyzetével szemben sem maradt érzéketlen, hiszen afrikai látogatásai során megerősödött benne a pánafricanizmus, amit azonban már az iszlámtól élesen elválasztva hirdetett.⁵² 1964-ben több afrikai vezetővel is találkozott (Kwame Nkrumah, Jomo Kenyatta, Milton Obote), akik tovább inspirálták őt. Ezentúl már nem csak az afroamerikaiakat érintő amerikai politikát kritizálta élesen, hanem az afrikai feketékkel szembeni amerikai bánásmódot is.

Élete legvégén az afroamerikaiakért folytatott küzdelem és iszlám hite szinte semmilyen kapcsolatban nem volt egymással (az iszlám kapcsán a hangsúly a hiten van, azt szinte teljesen kizárta politikai nézeteiből, céljaiból), sőt, olykor éles ellentétben álltak. Azzal ugyanis, hogy elfogadta és vallotta az ortodox iszlám univerzalizmusát, eleve kizárta annak lehetőségét, hogy bármilyen, rasszokkal kapcsolatos kérdésben az iszlám tanításaira hivatkozzon.⁵³

Malcolm X hatása egészen napjainkig óriási. Az afroamerikaiak jogaiért folytatott küzdelemben teljesen új, agresszív retorikát alkalmazott. Ezzel jórészt azon fiatal afroamerikaiakat tudta megfogni, akik elődeiknél politikailag aktívabbak voltak, kiábrándultak a kormányból és esetleg a polgárjogi mozgalom által elért eredményekkel sem voltak elégedettek.⁵⁴

Malcolm X megítélése (az afroamerikaiak körében legalábbis) szinte mindig pozitív, ezt az állítást azonban csak néhány kikötéssel lehet elfogadni. A pozitív megítélés többféle formában van jelen.⁵⁵ Követői és az ő szellemi örököseik hősként, sőt szinte szentként tisztelik és egyfajta (afroamerikai) „forradalmárnak” tartják. Mivel az afroamerikaiak körében mindig is a vallási csoportok (keresztények, muszlimok egyaránt) fejezték ki leghangosabban nemtetszésüket a társadalmi igazságtalansággal szemben, Malcolm X-t sokan a „nemzet lelkiismereteként” tartják számon (ebben a vonatkozásban a legerősebb Malcolm X muszlim identitásának jelenléte). Azok (a jellemzően baloldali szerzők) pedig, akik Malcolm X a NOI-

⁵⁰ A zárandoklat során saját bevallása szerint megértette, hogy csak az iszlám teljesen „színvak”, illetve hogy csak az iszlámban valósulhat meg az emberek békés, testvéri egymás mellett élése. Malcolm X: *i. m.*, 453-456.

⁵¹ Uo. 489.

⁵² CURTIS: *Islam...*, *i. m.*, 99.

⁵³ Uo. 104-105.

⁵⁴ RUMMEL, Jack: *Malcolm X – Militant Black Leader*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005. 88.

⁵⁵ Erről bővebben: DYSON, Michael Eric: *Making Malcolm – The Myth and Meaning of Malcolm X*. New York: Oxford University Press, 1996. 21-51., 63-72.

ból történő távozása utáni gondolatait (pl. erőteljes társadalomkritika) tartják a legfontosabbnak, csodálatra méltó forradalmárként és internacionalistaként tisztelik.

Manning Marable amerikai történész munkái árnyaltabb képet rajzolnak Malcolm X-ről, bemutatva emberi gyarlóságait, illetve néha kritikusan szemlélve eszmerendszerének változásait.⁵⁶ A kérdés persze az, hogy az emberek szeretnék-e deheroizálni Malcolm X-t, emberi gyarlóságai kisebbitik-e érdemeit, melyeket mint politikus és aktivista szerzett.⁵⁷ Ezen kívül azt is hozzá kell tenni, hogy – mint láttuk – a kultúra és az állam általában csak egy részét használta fel Malcolm X munkásságának és személyiségének. Erre remek példa, hogy az amerikai kormány (nevezetesen a két Clinton-kormány) piedesztálra emelte, M. Marable kifejezésével „amerikanizálta” Malcolm X-t (mint inspirációt a jövő nemzedékei számára). Eközben pedig a hip-hop kultúra szintén piedesztálra emelte – mint az afroamerikai büszkeség, különbözőség és különállás szószólóját...⁵⁸ Összességében tehát kijelenthető, hogy Malcolm X-ről meglehetősen leegyszerűsített (pozitív és a nem tárgyalt negatív) képek épültek be a köztudatba, melyek szinte kizárólag politikusként és aktivistaként tekintenek rá, és vallással kapcsolatos nézeteit nem igazán veszik figyelembe.⁵⁹

Röviden esett már szó a NOI-t mint iszlám szervezetet és E. Muhammadot mint prófétát érintő legitimációs támadásokról, melyek leginkább az ortodox muszlimok részéről érkeztek. Az ő szemükben valóban kevésbé tűnhetett az iszlámmal összeegyeztethetőnek mindaz, amit a NOI tanított. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a NOI mellett több olyan ortodox muszlim személyiség is kiállt,⁶⁰ akik egyébként az alapvető tanításaikkal nem értettek egyet. Mindezt a dekolonizáció kontextusában kell értelmezni: a II. világháború után a „harmadik világban” fokozatosan megjelent az igény a nagyobb öntudatra, önállóságra, és a NOI egyik központi tanítása pontosan ez volt.

Emellett azt is fontos kiemelni, hogy a NOI saját maga és E. Muhammad megvédésére az 1960-as évek folyamán egyre gyakrabban használta a Koránt.⁶¹ Ezáltal a NOI egy régi

⁵⁶ A legújabb (és halála miatt egyben utolsó) témába vágó könyve: MARABLE, Manning: *Malcolm X: A Life in Reinvention*. New York: Penguin Books, 2011. Annak ellenére, hogy némi kritikus élel viszonyul Malcolm X-hez, az epilógusban (Uo. 523-533.) jellemzően pozitív képet rajzol róla, mint politikusról.

⁵⁷ A kérdéshez lásd az Al Jazeera televíziós vitáját Marable előbb említett könyvéről, melyben mindkét oldal mellett elhangzanak érvek (a teljes hatást természetesen még nem ismerjük, hiszen egyelőre rendkívül friss tudományos eredményekről van szó): <http://www.aljazeera.com/programmes/rizkhan/2011/04/201142584034481296.html> (letöltve: 2012. I. 31.)

⁵⁸ MARABLE, Manning – AIDI, Hishaam D. (eds.): *Black Routes to Islam*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 301-304.

⁵⁹ AASENG: i. m., 156-157.

⁶⁰ Erről bővebben: CURTIS: *Black...*, i. m., 38-44.

⁶¹ A hagyományos szövegek egyre elterjedtebb használata magán a szervezeten belül is felvetette a kérdést, hogy az mennyire „ortodox”. Lásd pl. Malcolm X szakítását az Iszlám Nemzetével.

iszlám hagyomány részese lett: a Korán értelmezéséről és az igazi muszlim mibenlétéről folyó vitáké.⁶²

Mint a Bevezetésben említettem, véleményem szerint a dolgozatból kiinduló kutatások egyik iránya az lehetne, hogy mit jelentett egykor és mit jelent ma muszlim afroamerikainak lenni. Arról, hogy mit jelentett egykor a NOI tagjának lenni, már jelent meg összefoglaló munka. Ezen könyv a *Muhammad Speaks*, azaz a NOI hivatalos lapja (1975-ig) által közölt olvasói levelek alapján tipizálta⁶³ a muszlimmá váló afroamerikaiak személyes motivációit. A következőkben ezt a tipológiát szeretném bemutatni.⁶⁴

Sokan úgy érezték, hogy az iszlám alternatívát nyújt nekik a kereszténységgel szemben. Egyesek úgy vélték, hogy a kereszténység dogmáihoz képest az iszlám „racionálisabb” és „tudományosabb”. Érdekes módon voltak, akik a NOI számukra megfelelőbb Biblia-értelmezése miatt tértek át az iszlám hitre. Maga a NOI is a „rabszolgaság vallásának” tartotta a kereszténységet, sok áttérő is ezen a véleményen volt, és az iszlámot a lehetőségek vallásának tartotta (azaz jobban lehetővé teszi az afroamerikaiak érdekében való cselekvést). Többen a régi, déli életükkel kapcsolták össze a kereszténységet – miután a „nagy vándorlás” során Északra költöztek, az iszlám segített szakítani déli gyökereikkel. Azt azonban nagy hiba lenne tagadni, hogy szép számmal akadtak olyanok is, akik az iszlámot nem valaminek az elutasítása miatt választották, hanem a benne rejlő pozitív üzenetek⁶⁵ miatt.

A NOI által a perifériára szoruló afroamerikaiak körében kifejtett tevékenység is sok hívőt vonzott. Megszabadították őket függőségeiktől, újra kezdhették életüket, és visszakapták önbecsülésüket. A NOI-ról az is elmondható, hogy különböző társadalmi rétegekhez tartozó, valamilyen lelki vagy pszichés problémával (pl. depresszióval) küzdő embereknek adta vissza az önbecsülését; biztonságot és célt nyújtott nekik az életben. Ezért nagyon egyoldalú azt állítani, hogy a NOI-hoz kizárólag „lecsúszott” emberek csatlakoztak. Sokak számára pedig az iszlám nem csupán vallás volt, hanem egy olyan tanítás, mely egész életüket meghatározta.

Ha összegezni akarjuk az E. Muhammadhoz köthető NOI sikerének okait (1975-ig),⁶⁶ több tényezőt is figyelembe kell vennünk. Az iszlám „identitást” adott az afroamerikaiak egy

⁶² CURTIS: *Black...*, i. m., 65.

⁶³ Noha a források egyoldalúsága miatt közel sem beszélhetünk teljesen objektív tipológiáról, kiindulási pontnak mindenképp megfelelő.

⁶⁴ A példákkal gazdagon ellátott tipológia: CURTIS: *Black...*, i. m., 15-34.

⁶⁵ Pl. az iszlámot a „szabadság, igazságosság és egyenlőség” vallásának tartották.

⁶⁶ A taglétszámot 1965 környékén a történészek 20.000 körülre teszik (a becslések 10.000 és 100.000 közé esnek), de hatása ennél lényegesen több emberre kiterjedt. CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 420.; CURTIS: *Black...*, i. m., 4. Simon Róbert szerint Malcolm X idején a hívők száma 500.000 lehetett. SIMON Róbert: *Iszlám kulturális lexikon*. Budapest: Corvina Kiadó, 2009. 152.

részének, az amerikai identitástól teljesen különböző öntudatot,⁶⁷ mely egy kitalált, de vonzó gyökeret adott nekik, büszkeséggel töltötte el őket, és egy biztató jövőképet rajzolt eléjük.⁶⁸ H. Berg mindezt „mítoszteremtésnek” nevezte, mely szerint teljesen hatástalan lett volna, ha nem az adott körülményekre kínált volna megfelelő alternatívát.⁶⁹ A NOI több tagja a börtönben tért meg (Malcolm X is), számukra is jövőképet adott a szervezet⁷⁰ és segítséget a különböző addikciók legyőzéséhez.

És ami a legfontosabb: a NOI nem csak vallási,⁷¹ hanem egyben politikai és egy sajátos városi szubkultúrát⁷² képviselő szervezet volt ekkor.⁷³ A városok szegénynegyedeiben élő afroamerikaiaknak minden tekintetben esélyt tudott nyújtani: ebben rejlett tehát sikere.⁷⁴ Emellett az afroamerikai művészek számára a fehér többségtől különálló fejlődés lehetőségét hordozta magában, és ezt nyilvános szerepléseik során meg is próbálták a többi afroamerikai tudtára adni.⁷⁵ Ezen kívül még meg kell jegyezni: a fehér többség individualizmuson alapuló értékrendjéhez képest az iszlám sokkal jobban hasonul az afroamerikaiak közösségi identitást előtérbe helyező értékrendjéhez.⁷⁶

A NOI sikerei csúcspontján az afroamerikai (és az egész amerikai) történelem meghatározó tényezőjévé vált. Működését rengeteg kritika érte a nem muszlimok és muszlimok részéről egyaránt. A NOI öröksége kettős. Egyrészt teljesen új kontextusba helyezte az afroamerikai gondolkodást és identitást. Másrészt NOI egyedülálló dolgot vitt véghez: direkt és indirekt módon afroamerikaiak millióit vezette be az iszlám világba, ezáltal az iszlám világot kiterjesztette az USA-ra is.⁷⁷ A siker azonban nem tartott örökké – ezzel foglalkozik a következő fejezet.

⁶⁷ Ironikus módon sok afroamerikait a NOI vezetett el néhány alapvető amerikai értékig: a munka és a család fontosságához. CESARI: *i. m.*, 27.

⁶⁸ Uo. 26-27.

⁶⁹ BERG: *i. m.*, 140.

⁷⁰ A NOI-t nevezhetjük vallási (és egyben politikai) szervezetnek vagy mozgalomnak, egyháznak azonban nem. A NOI természetesen mára hivatalosan is elismert felekezetnek számít az USA-ban.

⁷¹ Noha a vallás fogta össze igazán magát a mozgalmat. CURTIS: *Black...*, *i. m.*, 6.

⁷² Ebbe nyújt rövid betekintést: MARABLE – AIDI: *i. m.*, 271-282.

⁷³ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az iszlám világ és a nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Budapest: Corvina Kiadó, 2004. 359.

⁷⁴ Véleményem szerint azt is hozzá lehet tenni, hogy az Iszlám Nemzete (különösen Malcolm X) remekül használta a médiát: a TV-t, és a sajtót a *Muhammad Speaks* hasábjain.

⁷⁵ SMITH: *i. m.*, 89.

⁷⁶ ROSTOVÁNYI: *i. m.*, 362.

⁷⁷ BERG: *i. m.*, 146.

5. A muszlim afroamerikaiak az Iszlám Nemzete felbomlása után

A sikerek után a NOI kettészakadt, és a két csoport egymással szöges ellentétben lévő irányba indult el. Bár a szembenállás valamelyest enyhült az idő előrehaladtával, de nem túlzás kijelenteni, hogy a közeljövőben nem fog teljesen megszűnni.

E. Muhammadot halála (1975) után fia, Wallace D. Muhammad⁷⁸ (1933-2008) váltotta a NOI élén, annak ellenére, hogy korábban többször is megkérdőjelezte apja viselkedését, vezetési elveit és doktrínáit.⁷⁹ (Fiatalkori célja az elektromérnöki⁸⁰ pálya volt.) Korábbi kritikáinak megfelelően radikális változtatásokat eszközölt.

Megvonta Fardtól az istenséget, kikezdte apjának feltétlen tiszteletét, engedélyezte a fehérek csatlakozását a NOI-hoz. A radikálisan fehérellenes elemeket kiiktatta az ideológiából: nem voltak már többé ördögök, hanem csak a „tudatállapot” (ti. a rasszizmus) volt ördögi, mely a hatalmába kerítette őket. A szunnita iszlám felé való nyitással az iszlám univerzalizmusát kezdte hangsúlyozni az afroamerikai szeparatizmussal és kiválasztottságtudattal szemben,⁸¹ ezt egyébként bevándorló muszlim támogatói is sürgették. A nyitás⁸² egyrészt a hittételekben jelentkezett (pl. a Ramadán fontosságának hangsúlyozása; a templomokat átnevezték mecsetekké; a lekipásztorok imámok lettek). Másrészt pedig tudatosan kereste a kapcsolatokat a közel-keleti szunnitákkal, mindenekelőtt az egyiptomiakkal. W. D. Muhammad a szervezet nevét is megváltoztatta, előbb Nyugati Iszlám Világközösségre, majd Amerikai Muszlim Közösségre.

A szeparatizmustól való elfordulás úgymond „betagolta” az afroamerikai muszlim közösséget az amerikai társadalomba. A muszlim bevándorlók számának ugrásszerű növekedésével együtt gyakorlatilag innentől lett az iszlám az amerikai „kollektív identitás” része⁸³ – ha az lett, mert pl. Samuel Huntington szerint az amerikai keresztény nép, identitása a keresztény/zsidó hagyományra épül, a nem keresztények/nem zsidók pedig „jelentéktelen” kisebbséget képeznek.⁸⁴

Az irányváltás szakadást idézett elő a mozgalomban, 1978-ban Louis Farrakhan elhagyta W. D. Muhammadot, és a NOI név alatt folytatta tevékenységét. Ebben az időben

⁷⁸ 1976-ban felvette a Warith Deen nevet, ami arabul a „hit örökösét” jelenti. ROSTOVÁNYI: *i. m.*, 360.

⁷⁹ Ezen kritikája miatt közel került Malcolm X-hez és egy időre az Iszlám Nemzetét is elhagyta – ekkor még önként, később apja távolította el.

⁸⁰ AASENG: *i. m.*, 173.

⁸¹ Feketének lenni szerinte annyit jelent, hogy rendelkeznek egy „fekete tudattal”, mely az Allahhoz fűződő szoros kapcsolat szimbóluma.

⁸² CURTIS: *Islam...*, *i. m.*, 113-115.

⁸³ CESARI: *i. m.*, 80-81.

⁸⁴ HUNTINGTON, Samuel P.: *Kik vagyunk mi? – Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2005. 165-166.

körülbelül 2.000.000 muszlimról beszélhetünk az USA-ban, ebből mindössze 20.000 volt a NOI tagja.⁸⁵ W. D. Muhammad reformjai viszont új követőket vonzottak szervezetéhez.

Felmerül a kérdés, hogyan lehetett ilyen könnyedén egy ilyen radikális fordulatot véghezvinni. W. D. Muhammad követői nem egyik pillanatról a másikra váltak szunnitává, a folyamat már korábban megkezdődött, hiszen már az E. Muhammad vezette NOI is egyre több ortodox iszlám elemet (Korán terjedő használata, rituálék stb.) épített be saját gyakorlatába.⁸⁶

Egy másik magyarázat szerint W. D. Muhammad reformjai sokkal inkább megfelelőek voltak a NOI-n belül, a gazdasági sikerek miatt létrejövő afroamerikai középosztály számára.⁸⁷ Már tehernek érezték a politikai, társadalmi és gazdasági téren meglévő, afroamerikaiak és fehérek közti éles különállást. Akik nem érték el a középosztály szintjét, azok számára Farrakhan „új” NOI-ja továbbra is megfelelő alternatívát biztosított.

Az előzőkön kívül még egy magyarázat lehetséges. E. Muhammad meglehetősen erős kézzel vezette a NOI-t (pl. a vallási doktrínák terén), illetve maga a szervezet is komoly pressziót gyakorolt tagjaira az élet szinte minden területén. A W. D. Muhammad-féle reformok azonban a vallási doktrínák terén a Koránra és a szunnára helyezték a hangsúlyt, maga W. D. Muhammad pedig már az 1970-es évek végén egy tizenhét fős testületnek adta át az irányítást.⁸⁸ Ha sarkítva akarunk fogalmazni, a szervezet légköre „szabadabbá” vált, és ez sokak számára pozitív változást jelentett.

W. D. Muhammad amellett, hogy nyitott a szunniták felé, továbbra is úgy tartotta, hogy egy olyan iszlámot kell kialakítani, mely az afroamerikaiak szükségleteinek a legjobban megfelel.⁸⁹ Ennek ideológiai alapját az 1980 körül jelentkező iszlám modernizmus képezte, mely az iszlám tanítások modern kori reinterpretálásának szükségességét hirdette, és nagy hangsúlyt fektetett az idzstihádra⁹⁰ (egyéni erőfeszítésre). W. D. Muhammad azt tanította, hogy ennek az iszlámnak az afroamerikai közösségen belül kell kialakulnia, hiszen csak így felel majd meg a fő célnak: életük javításának.

Összességében tehát rendezte a viszonyt minden korábbi „ellenséggel”: fehérekkel, ortodox muszlimokkal, nem muszlim afroamerikaikkal. Halála idején a becslések körülbelül

⁸⁵ CESARI: *i. m.*, 26.

⁸⁶ CURTIS: *Black...*, *i. m.*, 184-185.

⁸⁷ BERG: *i. m.*, 133-134.

⁸⁸ CURTIS: *Black...*, *i. m.*, 177-179.

⁸⁹ CURTIS: *Islam...*, *i. m.*, 127.

⁹⁰ Az iszlám jog legfontosabb fogalma; jogi értelemben a saría egyes vallástudósok által, észérvek alapján történő értelmezését takarja. IVÁNYI Tamás: *A törvény (šarī'a) az iszlámban*. Budapest: Kőrösi Csoma Társaság, 2008. 3-4.

2.500.000,⁹¹ W. D. Muhammadhoz köthető hívőről szóltak⁹² – az iszlám tehát továbbra is vonzó maradt az afroamerikaiak számára.

Louis Farrakhan (született: Louis Eugene Walcott, 1933-) vitte tehát tovább a NOI nevét és tanításainak nagy részét. 1955-ben csatlakozott a szervezethez, előtte calypso énekesként⁹³ járta a klubokat éjszakánként. Zenei képzettségét kamatoztatta a NOI-n belül is, hiszen ő írta a szervezet himnuszának tartott „*A White Man's Heaven is a Black Man's Hell*” című dalt.⁹⁴ Malcolm X patronáltja lett, azonban ő sokkal inkább E. Muhammadot tartotta szellemi zsinórmértéknek. A Malcolm X és a NOI közötti szakítás után kemény szavakkal illette egykori mentorát; később pedig elismerte, hogy bár nem vett részt a megölésében, az ezt lehetővé tevő légkör megteremtésében nagy szerepe volt.⁹⁵

Farrakhanak nem tetszett a W. D. Muhammad által az afroamerikai muszlimok számára kijelölt irány, ezért inkább önálló útra tért. Sok tekintetben visszanyúlt a NOI alaptanításaihoz, különösen E. Muhammad szerepének kihangsúlyozása kapcsán.⁹⁶ Azt is hozzá kell tenni azonban, hogy több szunnita muszlim elemet is beépített az „új” NOI életébe, a 2000-es évek elejétől az amerikai és nem amerikai szunniták felé is nyitott.

Összességében Farrakhan eszmerendszerében a legerősebb a kettőség az afroamerikai partikuralizmus és az iszlám univerzalizmus között.⁹⁷ Emellett ráadásul összekapcsolja az emberiség megváltását a feketék kiválasztottság-tudatával.

Farrakhan rendkívül megosztó személyiség mind az afroamerikaiak,⁹⁸ mind a fehérek körében. Rendszeresen kritizálja a zsidókat, illetve olykor a fehéreket is. A zsidókérdéssel kapcsolatban könyvben is összegezték nézeteiket az „Iszlám Nemzete Történeti Intézetének”

⁹¹ Összehasonlításképpen érdemes pár más (becsült) adatot is idézni. Az ezredforduló környékén az amerikai muszlimok száma összesen 6.000.000 körül volt, ugyanannyi, mint az amerikai zsidóké (a muszlimok a közeljövőben lehaladnak a zsidókat és az USA 3. legnagyobb vallása lesznek). A muszlimok aránya a társadalom egészében kb. 2,7% (a muszlim afroamerikaiak ennek kb. felét képviselik) volt ekkor. AGNEW, Jean-Christophe – ROSENZWEIG, Roy: *A Companion to post-1945 America*. Malden: Blackwell Publishing, 2002, 58.; DYE, Thomas R.: *Politics in America*. New Jersey: Pearson Education Inc., 2007. 40.

⁹² AASENG: i. m., 174.

⁹³ Afrokaribi zenei stílus, mely Trinidadról ered. Az ottani rabszolgák nem beszélhettek egymással, ezért dalban kommunikáltak. A legfőbb témákat a szigeten végbemenő események, azok kommentálása és a sziget lakóit érintő problémák jelentették. PRICE III, Emmett G. – KERNODLE, Tammy L. – MAXILE, Horace J., Jr. (eds.): *Encyclopedia of African American Music*. Denver: ABC-CLIO, 2011. 765.

⁹⁴ A központi téma természetesen a feketék nagyszerűsége és fehérek általi elnyomása. Emellett megjelenik az „Amerika földje eredetileg az indiánoké és a fehérek őket is kizsármították” motívum is. <http://rapgenius.com/Louis-farrakhan-a-white-mans-heaven-is-a-black-mans-hell-lyrics> (letöltve: 2012. III. 26.)

⁹⁵ AASENG: i. m., 71-72.

⁹⁶ Egy Mexikóban tett látogatásakor (1985) egy UFO-n tanúbizonyságot kapott arról, hogy E. Muhammad tanításai helyesek. CURTIS: *Islam...*, i. m., 130.

⁹⁷ Az ebben rejlő ellentmondásokról: Uo. 134-135.

⁹⁸ Olyannyira, hogy mikor 1984-ben támogatta az afroamerikai Jesse Jackson elnökjelölti kampányát, Jackson inkább távolodni kényszerült tőle – többek között egy antiszemitának tartott kijelentés miatt. AASENG: i. m., 72.

dolgozói. A könyv bevezetőjében⁹⁹ a zsidókat ért általános kritika (nyerészkedők stb.) mellett kifejtik a zsidókkal kapcsolatos igazi problémát: részt vettek a „fekete-afrikai holokausztban” (azaz a rabszolga-kereskedelemben). A könyv ezután több mint kétszáz oldalon keresztül tárgyalja a témát a tudományosság álarca mögé bújva. A könyvtől elvonatkoztatva a jelenkorral kapcsolatban pedig az az álláspontjuk, hogy a zsidók gazdaságilag elnyomják és kihasználják az afroamerikaiakat, valamint egy titkos és erős zsidó összeesküvésről is beszélnek.¹⁰⁰

Hiba lenne azonban Farrakhan tevékenységének csak a negatív oldalát bemutatni. Az 1990-es évektől egyre aktívabban vesz részt vallásközi és több etnikumot tömörítő konferenciákon, eseményeken. Beszédeinek fő üzenete: a béke és a társadalmi igazságosság a vallásközi egyetértésen és egységen múlik.¹⁰¹ Azt is hangsúlyozza, hogy az emberek nem jobbak vagy rosszabbak a másiknál azért, mert más vallásúak vagy mert más rasszhoz tartoznak.

Emellett 1995. október 16-ra megszervezte a Million Man Marchot, mellyel célja az afroamerikai férfiak¹⁰² összefogásának elősegítése vallásra való tekintet nélkül. A Million Man March sikeres volt: a becslések 400.000 és 1.000.000 közötti résztvevőről szóltak. A média azonban Farrakhan személye miatt általában hallgatott róla.¹⁰³ Az esemény fő motivációja Farrakhan szerint egyértelműen vallási, de legalábbis morális volt (vallásközi békülés, összefogás), míg a közvélemény általában inkább politikai indítékokról beszélt (afroamerikaiak összefogása a fehérek ellen).

Az újrászervezett NOI azonban nem tudott túllépni a 20.000 körüli létszámon.¹⁰⁴ Ennek ellenére jelentősége nem elvitatható: iskolákat, klinikát működtetnek specifikusan HIV-fertőzött és AIDS-es betegeknek,¹⁰⁵ a különböző függőségekkel küzdőknek rehabilitációs intézeteket működtetnek, ezen kívül nagy hangsúlyt fektetnek a (férfi) közösségi munkára.¹⁰⁶

Farrakhan és a NOI az idő múlásával elhagyott néhányat a radikális nézetekből, és próbált nyitni más társadalmi csoportok felé.¹⁰⁷ Mi sem jelzi ezt jobban, mint hogy az ezredforduló környékén Farrakhan és W. D. Muhammad kibékültek, kettejük szervezetei pedig kölcsönösen muszlimnak ismerték el egymást. 1996-ban viszont Farrakhan több olyan

⁹⁹ THE HISTORICAL RESEARCH DEPARTMENT OF THE NATION OF ISLAM: *The Secret Relationship between Blacks and Jews*, vol. 1. Boston: The Nation of Islam, 1991. 7-8.

¹⁰⁰ McCONNELL, Tandy (ed.): *American Decades – 1990-1999*. Farmington Hills: Gale Group, 2001. 494.

¹⁰¹ CURTIS: *Islam...*, i. m., 132.

¹⁰² A nőket Farrakhan nem nagyon invitálta, mondván otthon maradásukkal „megtestesítik a családi értékeket”. McCONNELL: i. m., 494.

¹⁰³ WALTON – SMITH: i. m., 129.

¹⁰⁴ CESARI: i. m., 26.

¹⁰⁵ CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 187.

¹⁰⁶ A nőket „tradicionális” szerepükben kívánják tartani.

¹⁰⁷ CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 187.

országot is meglátogatott (pl. Líbia, Irán), melyek az amerikai kormány szerint az USA-ra nézve veszélyesek, ezzel pedig nem növelte népszerűségét és elismertségét.¹⁰⁸

A nagy kérdés az, hogy merre tovább. Az afroamerikaiak helyzete továbbra sem rendezett teljesen, ez esetleg súrlódásokra adhat okot, illetve új kihívásokat támaszthat. A muszlim afroamerikaiak ideológiája és identitása több irányba ágazott el az iszlám afroamerikai közösségen belül meghatározóvá válása óta, ráadásul az egyik „elágazás” radikális átalakuláson ment keresztül a kezdetekhez képest. Hogy ezek közül bármelyik fennmarad-e igazán hosszú távon, vagy újabb átalakuláson mennek át, senki sem tudja – a fejleményeket viszont érdemes lesz figyelemmel kísérni.

¹⁰⁸ 2005-ben egy internetes szavazáson viszont Farrakhan-t választották az év során az afroamerikai közösségre legnagyobb hatást gyakorló személynek. AASENG: *i. m.*, 73.

6. Az iszlám hatása a hip-hop kultúrára

Az 1970-es évek közepén megjelenő hip-hop jellemzően városi (szub)kultúra,¹⁰⁹ melynek mondanivalója eredetileg az afroamerikai közösség problémáira épült, mára természetesen ez megváltozott. A vallás, tágabb értelemben pedig a hit a kezdetektől fogva jelen volt a hip-hopban, áthatotta minden elemét.¹¹⁰ Az iszlám több értelmezése-irányzata is hatott a hip-hopra: az „ötszázalékosok”, a NOI és a szunnita iszlám.

Az afroamerikaiak esetében a muszlim identitás és a kultúra megítélése jelenleg is átalakulóban van, hiszen korábban egyértelműen a többségi kultúra elutasítása játszotta a legfontosabb szerepet, mostanra azonban úgymond „nyitottabbak” lettek.¹¹¹ Az identitáskeresés a hip-hop kultúrában is tetten érhető, hiszen láthatunk majd szélsőséges megnyilvánulásokat; illetve a vallásos mondanivalóra szorítkozó, a mindennapi élet problémáitól tisztes távolságot tartó attitűdöket is.

Mivel az ötszázalékosokról eddig nem esett szó, röviden be kell mutatni őket. A NOI-ból váltak ki 1963-ban, Clarence Edward Smith (Clarence 13X) vezetésével. Nevüket a NOI azon tanításából vették, miszerint az emberiség három részre osztható: 85% a „tudatlanok” (szó szerint: süketek, vakok, ostobák), 10% a másik 85% kizsákmányolója hamis vallások által, illetve a maradék 5%, aki az igaz vallást gyakorolja, elveti a 10% hamis tanításait és „öntudatot” ad a 85%-nak (akik azonban soha nem ismerik meg az igaz vallást!).¹¹² Fontos megjegyezni, hogy nem csak vallásként, hanem életformaként is tekintenek magukra. Nem meglepő, hogy az ortodox muszlimok eretneknek tartják őket.¹¹³

Az 1980-as években bekövetkező dezindustrializáció, a gazdasági nehézségek, a városrehabilitáció¹¹⁴ káros hatásai¹¹⁵ és a polgárjogi mozgalom elvetése jelentette az afroamerikaiak számára a legnagyobb problémákat.¹¹⁶ Az afroamerikaiaknak, mint arról már

¹⁰⁹ Noha a dolgozat jellemzően csak a dalszövegek mondanivalójára koncentrál, a hip-hop sokkal több, mint pusztán zenei irányzat. Történeti áttekintés és a hip-hop kultúra elemei: PRICE III, Emmett G.: *Hip-Hop Culture*. Denver: ABC-CLIO, 2006. 1-43.

¹¹⁰ Uo. 53.

¹¹¹ HERMANSEN, Marcia: Cultural Words/Cultural Wars: Contemporary American Muslim Perspectives on the Role of Culture. *Journal of Islamic Law and Culture*, 11. évf. (2009), 3. sz. 193.

¹¹² Rövid áttekintés: CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 201-205.

¹¹³ Az ötszázalékosok pl. nem a leghízelgőbben nyilatkoztak a Koránról („nem egy mestermű”). MARABLE – AIDI: i. m., 293.

¹¹⁴ A II. világháborút követően (1949-től) a nagyobb amerikai városokban a gazdasági élet központjához kapcsolódó, jellemzően kisebbségek által lakott városrészeket lerombolták és modernebb épületekkel, illetve szolgáltatásokkal helyettesítették azokat. A folyamat körülbelül az 1960-as évek végéig tartott. A folyamatot a végére már erőteljes kritikák érték, mert a szegény rétegek helyzetén lényegében nem javított, hanem csak elköltöztette őket. AGNEW – ROSENZWEIG: i. m., 24-27.

¹¹⁵ Magas munkanélküliség, alkoholizmus, a kábítószeresek egyre terjedő használata, növekvő bűnözés. CIMENT: i. m., 180.

¹¹⁶ HALTTUNEN, Karen (ed.): *A Companion to American Cultural History*. Malden: Blackwell Publishing, 2008. 273.

volt szó, szüksége volt valamilyen identitásra, és ezt sok esetben az iszlám adta meg nekik. Mivel a hip-hop eredendően az afroamerikai közösség kultúrája, ennek valamilyen identitásra való igénye természetesen megjelenik a hip-hopban is. Ezt az igényt pedig sok esetben itt is az iszlám elégítette ki.¹¹⁷

Rakim Allah, a nagy hatású Eric B. & Rakim nevű formáció MC-je emelte be az iszlámot igazán a hip-hop tematikájába az 1980-as évek közepén. Rakim hithű ötszázalékosként egész pályafutása során rendszeresen átszötte szövegeit vallásának szimbolikájával, különös tekintettel az ötszázalékosok számmisztikájára.¹¹⁸ Rakim többször hangsúlyozza, hogy igazi identitása „afroázsiai muszlim” és nem amerikai (vonatkozó szövegrészletért ld. az 1. mellékletet), ezáltal Allah az egyetlen, akit tulajdonképpen „felsőbb hatalomként” (2. melléklet) elismer.

A Public Enemy volt az, mely az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején a legnagyobb visszhangot kiváltva kombinálta az iszlámot és az afroamerikai történelmet, problémákat zenéjében. A Public Enemy tagjai közül többen is a NOI-hoz tartoztak-tartoznak, így a szövegíró, Chuck D is. A reaganizmus idején megint előtérbe kerültek a politikai viták és az etnikai többség-kisebbség közötti viszályok.¹¹⁹ Többek között ezekre reagálva szövegeik rengeteg utalást tartalmaznak az afroamerikaiak hőseire, így Malcolm X-re, Rosa Parksra, Martin Luther Kingre vagy Nelson Mandelára – legsikeresebb albumukon, az „*It Takes a Nation of Millions to Hold Us Back*”-en többek közt azt is állítva, hogy Kinget és Malcolm X-t a CIA ölette meg (3. melléklet). Emellett kiálltak az 1980-as években antiszemitizmussal vádolt Farrakhan és Jesse Jackson mellett.¹²⁰

A Public Enemy egyik központi témáját az afroamerikaiakat foglalkoztató problémák képezték: az oktatás, a börtönök, a médiában róluk kialakult (kialakított) negatív kép és általánosságban a média. Chuck D, és egy másik tag, Flavor Fav kijelentették, hogy muszlimként felelősséget éreznek azért, hogy példát mutassanak a gettókban élő afroamerikaiak számára.¹²¹ A NOI-hoz való kötődés is tetten érhető szövegeikben, különösképpen a „*Party for Your Right to Fight*”-ban, melyben a feketék felsőbbrendűségéről rappelnek (4. melléklet). A Public Enemy honlapján egyébként Chuck D időről-időre,

¹¹⁷ HESS, Mickey (ed.): *Icons of Hip-Hop – An Encyclopedia of Movement, Music, and Culture*, vol. I. Westport: Greenwood Press, 2007. 149-150.

¹¹⁸ Uo. 143-144.

¹¹⁹ WATKINS, S. Craig: *Hip-Hop Matters – Politics, Pop Culture, and the Struggle for the Soul of a Movement*. Boston: Beacon Press, 2005. 115.

¹²⁰ Később magát a Public Enemyt is érik ilyen vádak. Az afroamerikai muszlimok időről-időre tesznek „határesetnek” számító megjegyzéseket (ennek egyik okát láttuk Farrakhannál). Emellett a közel-keleti helyzet is befolyásolja az afroamerikaiak gondolkodását, lévén ők inkább muszlim hittársaikkal szimpatizálnak. HESS: *i. m.*, vol. I., 179-180.

¹²¹ CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 244-245.

blogszerűen megosztja gondolatait az aktuális problémákról, az aktuális kormányt – Obamát is – kritizálva, illetve a NOI mellett kiállva.¹²²

1991-től azonban a Public Enemy gyorsan veszített népszerűségéből, mert megjelent a „gengszter rap” (amelyre egyébként hatott Malcolm X személye, de erről később), mely az afroamerikai fiatalok szerint jobban érzékelteti mindennapos problémáikat (drogok, utcai erőszak stb.), mint a nagyobb volumenű kérdésekre összpontosító Public Enemy.

A szunnita előadók közül a legismertebb Mos Def (született Dante Smith, előadóként főként az 1990-es végén volt aktív, azóta inkább színészkedik). Szövegeiben rendszeresek az „afrocentrikus” megnyilvánulások¹²³ (5. melléklet), albumait pedig többször a muszlim identitásának kihangsúlyozásával kezdi. A zenélés és színészkedés mellett politikai aktivista is, rendszeresen erőteljes társadalomkritikát fogalmaz meg és 9/11 óta ellenzi a terror elleni háborút is. Producerként részt vett a Hip-Hop for Respect Foundation 2000-es, több ismert előadót tömörítő projektjében, mely a rendőri erőszak elleni küzdelemhez gyűjtött pénzt.¹²⁴ Véleménye szerint muszlimként minden lehetséges fórumon fel kell szólalnia az erőszak ellen.

Noha a politikai hip-hop fokozatosan háttérbe szorult az 1990-es években, teljesen nem tűnt el, hiszen 9/11-re valamilyen reakciót adni kellett. Ezek közül egyet emelek ki. A korábbi NOI-tag, Paris (született Oscar Jackson) munkásságát, aki már 1992-ben felhívta magára a kormány figyelmét „*Bush Killa*” c. dalával, melyben egyrészt George H. W. Bush amerikai elnök megöléséről fantáziál, másrészt elítéli a II. Öböl-háborút (6. melléklet). Legfontosabb munkája azonban a 2007-es „*Sonic Jihad*” c. album.

Paris hitvallása szerint a „radikális” és „elkötelezett” művészetnek fel kell hívnia a közönség figyelmét arra, hogy a valóságnak több olvasata van, viszont a művész olvasata is csak egy ezek közül.¹²⁵ Célja a zenén keresztül küzdeni az afroamerikaiakat, különösen pedig a muszlimokat ért különféle támadások ellen. Az album címében szerepel a „dzsihad” szó. A „dzsihad” az egyik leginkább félremagyarázott, iszlámmal kapcsolatos fogalom, de ennek bővebb elemzésére sajnos most nincs lehetőség. Paris ezt a „dzsihadot” a nőgyűlölet, az értelmetlen erőszak és az afroamerikaiakat érintő drogproblémák ellen folytatja.¹²⁶

A „*Sonic Jihad*” témája röviden az USA (meglehetősen éles) kritikája. A terrorizmus elleni háború, az amerikai kisebbségekkel való bánásmód (különös tekintettel az afroamerikai

¹²² Chuck D gondolatai: <http://www.publicenemy.com/index.php?page=page3> (letöltve: 2012. II. 11.)

¹²³ Két fontos példaképe Malcolm X és Kwame Nkrumah volt ghánai elnök, a pánafrikanizmus egyik szószólója. BASU, Dipannita – LEMELLE, Sidney J. (eds.): *The Vinyl Ain't Final – Hip-Hop and the Globalization of Black Popular Culture*. Ann Arbor: Pluto Press, 2006. 111-112.

¹²⁴ PRICE: i. m., 66.

¹²⁵ KHAN, Katy: 'Sonic Jihad': Black Popular Music and the Renegotiation of Muslim Identities in post 9/11. *Muziki*, 4. évf. (2007), 2. sz. 203.

¹²⁶ Uo. 203.

közösség problémáinak figyelembe-nem-vételére), a média¹²⁷ (7. melléklet), az elharapódzó materializmus mind-mind Paris céltábláját képezik.¹²⁸ Emellett nyíltan megvádolja az amerikai kormányt, hogy a muszlimokat vádolják 9/11 miatt annak ellenére, hogy azt ők maguk szervezték meg és élesen kritizálja G. W. Bush elnököt is (8. melléklet). Ehhez annyi személyes véleményt talán érdemes hozzátenni, hogy bizonyítékok nélkül az amerikai kormányt vádolni ugyanolyan veszélyes, mint a másik oldal részéről az összes muszlimot terroristának és az iszlámot az erőszak hirdetőjének tartani.

Mint már említettem, vannak olyan előadók, akik teljesen elválasztják a politikát az iszlám hittől és identitásukban ez a domináns motívum. Közülük a legnépszerűbb-legismertebb az 1990-es évek óta működő szunnita formáció, a Native Deen. Mivel egyes muszlimok vallási tabunak tartanak bizonyos hangszereket (a szélsőségesek az összest), így kizárólag ütőhangszerekkel dolgoznak.¹²⁹ Zenéjükből minden, nem vallásos mondanivalóval rendelkező témát kizártak, ezáltal egy minden muszlim számára pozitív vallásos üzenetet közvetítenek (9. melléklet). Meglehetősen sikeresek,¹³⁰ olyannyira, hogy erre még az USA kormánya is felfigyelt. A 2000-es évek közepe óta az USA kormánya a „kulturális diplomácia” részeként a hip-hopot használja önmaga népszerűsítésére a Közel-Keleten. Az állam szervezésében és szponzorálásával hip-hop előadók – köztük muszlimok, mint pl. a Native Deen – a Közel-Keletre utaznak, ahol amellet, hogy koncerteket adnak, elmondják, hogy az USA-ban szabad vallásgyakorlat van, kihangsúlyozzák az iszlám szerepét a hip-hop kialakulásában és megpróbálják lerombolni az USA-ról kialakult negatív képzeteket.¹³¹

Mint utaltam rá korábban, Malcolm X személye bekerült a kultúrába, így a zenébe is. A Public Enemy és Mos Def kapcsán már láthattuk ezt. Malcolm X-t azonban a gengszter rap is felhasználta mondanivalójának nyomatékosítására az 1990-es évek első felében. Személyének azonban nem muszlim, hanem sokkal inkább politikusi-aktivista oldalát hangsúlyozták ki. Malcolm X a gengszter rap nőgyűlölő, homofób és afroamerikai különállást hirdető „értékrendjének” részeként szerepel.¹³² A legerősebb vonás természetesen az afroamerikai büszkeséget, különállást hirdető mondanivaló (10. melléklet). Ez különösen nagy hatást gyakorol az afroamerikai fiatalokra. Michael Dyson szavaival élve az, hogy Malcolm X az

¹²⁷ Különös tekintettel a „*Sheep to the Slaughter*” c. dalra, melyben rengeteg, konzervatívnak tartott médiaszereplőt (pl. Rush Limbaugh), médiatényezőt (pl. Fox News) és politikust kritizál.

¹²⁸ KHAN: i. m., 203-206.

¹²⁹ CURTIS: *Encyclopedia...*, i. m., 426.

¹³⁰ A hittel kapcsolatos (pop)zene általában véve is népszerű, lásd pl. a mormon Woven Handet. Itt Huntingtonra lehet hivatkozni, aki szerint a keresztény amerikaiak között általános valamilyen hitbeli kötődés. HUNTINGTON: i. m., 137-169.

¹³¹ Erről bővebben: AIDI, Hishaam D.: The Grand (Hip-Hop) Chessboard – Race, Rap and Raison d’État. *Middle East Report*, 2011. ősz, 36-39.

¹³² MARABLE – AIDI: i. m., 301-303.

1990-es években központi témává vált a gengszter rapben, annak köszönhető, hogy az afroamerikaiak továbbra is egy stabil és büszkeséggel teli identitást keresnek.¹³³

Láthattuk tehát, hogy a hip-hop kultúra résztvevői, ha nem is teljesen elutasítóak, de legalábbis teljesen még nem békéltek meg a többségi kultúrával, szélesebb értelemben pedig a többségi társadalommal és az USA-val sem (különösen a Public Enemy és Paris). A Native Deen és a hozzá hasonlóak pedig szinte felülemelkednek ezen a problémán és saját iszlám hitüknek gyakorlására és propagálására koncentrálnak. Ezek azonban csak kiragadott, nagyobb tendenciák részét képező példák voltak, ezeken kívül nagyon sok mindenről lehetne még beszélni.¹³⁴ Ám ennek a rövidre szabott fejezetnek is van jelentősége. A kultúra, ezen belül is a zene véleményformáló tényező, főleg a fiatalok körében,¹³⁵ illetve, mint láthattuk az identitás kifejezésének és terjesztésének egyik fontos eszköze és fóruma.

¹³³ Erről bővebben: DYSON: *i. m.*, 79-106.

¹³⁴ További muszlim hip-hop előadókhoz lásd az alábbi, rendkívül informatív honlapot: <http://www.muslimhiphop.com/> (letöltve: 2011. II. 10.)

¹³⁵ Ennek vizsgálata azonban már kevéssé a történettudomány, sokkal inkább a szociológia, szociálpszichológia stb. tárgykörébe tartozik. Az effajta vizsgálatok eredményét azonban a történettudomány is beépítheti a maga tárgykörébe.

7. A muszlim afroamerikai identitás a médiában

A dolgozat az identitás kifejezésének és terjesztésének egy másik fontos eszközéről és fórumáról is említést tesz, ez pedig a média. Nagyobb médiaszemlére terjedelmi korlátok miatt nincsen lehetőség, így a dolgozat amolyan „esettanulmányként” a NOI-hoz kötődő *The Final Call* c. orgánus egyes írásaiból szemezget. Az oldalon rendszeresen elmondja véleményét Farrakhan is (tényként interpretálva): pl. az afroamerikai gazdaság zsidók általi ellenőrzéséről és szándékos akadályozásáról, illetve arról, hogy Izrael választott népe nem a zsidó, hanem a fekete.¹³⁶ Mint arról már volt szó, az amerikai muszlimok nagy része már elfogadta az amerikai politika szabályait, elveit és többé-kevésbé aktívan részt is vesz benne. A NOI-t ebben az esetben sokkal inkább egy „hangos kisebbségként” lehetne jellemezni.

Két, az amerikai közvéleményt is megosztó témát választottam, ezáltal nem csak identitásukról, hanem bizonyos mértékig politikai beállítottságukról is információkat szerezhetünk. A két téma közül az egyik egyszerre kül- és belpolitikai jellegű (9/11 és a terror elleni háború), míg a másik tisztán belpolitikai (az abortusz kérdése).

Ha elolvassuk Farrakhan 2001. szeptember 16-án, a 9/11-gyel kapcsolatos sajtótájékoztatójának szövegét,¹³⁷ abban saját maga és a NOI nevében kifejezi bánatát és részvétét. Az amerikai nemzetet a „mi” szóval illette,¹³⁸ tehát szó sem volt már afroamerikai különállásról, sőt, a szöveg kifejezetten hazafiasnak tekinthető. Felhívta azonban a kormány figyelmét, hogy a terrorizmus elleni háborút alaposan meg kellene fontolni, mert a(z iszlám) világban az effajta cselekedetek miatt nem kedvelik sokan az USA-t.

A 10. évfordulóra azonban a helyzet megváltozott. A 9/11 óta eltelt egy évtizedet összefoglaló cikk¹³⁹ elítéli a terror elleni háborút, gazdasági érdekeket sejtve mögöttese. Nemtetszését fejezi ki a háborúra költött hatalmas összegek kapcsán („mehettek volna jobb helyre is”) és kifejti, hogy az iszlám világ USA-képe most hosszú időre negatív lett – amit Farrakhan meg is jósoolt 9/11 után. Mindettől függetlenül a cikk hangvétele nem túlzottan ellenséges és nem vádolja a kormányt iszlám elleni háborúval. Egy másik írásban¹⁴⁰ viszont azt érzékeltetik (szakértők megszólaltatásával), hogy 9/11 semmiképp sem muszlimok műve volt. Ugyan azt nem jelentik ki egyértelműen, hogy mindent az akkori amerikai kormány tervelt ki, de az összeesküvés-elméletek gyártása nem sokat használ a NOI-nak.

¹³⁶ http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_7089.shtml (letöltve: 2012. II. 19.)

¹³⁷ http://www.finalcall.com/artman/publish/Minister_Louis_Farrakhan_9/article_8139.shtml (letöltve: 2012. III. 29.)

¹³⁸ Ez éles kontrasztban áll azzal, hogy a NOI Uszáma bin Ládín megölése után az egész amerikai nemzetet bosszúra éhesnek titulálta, és azt mondták, hogy az amerikaiak nem az igazságot keresik. http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_7823.shtml (letöltve: 2012. II. 19.)

¹³⁹ http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_8141.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

¹⁴⁰ http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_8637.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

Az amerikai társadalmat is mélységesen megosztó abortuszról¹⁴¹ meglehetősen határozott véleménnyel rendelkeznek: nem támogatják.¹⁴² Ebben megegyeznek a republikánus állásponttal, sőt általában véve a konzervatív keresztényekkel is. Ahogy abban is, hogy eközben az emberi élet védelmére és a fiatalok etikátlan életvitelére is hivatkoznak. Azonban van az érvrendszerben más komponens is: ugyanis a hangsúly az abortusz „afroamerikaiak ellen elkövetett genocídium” jellegén van...

A konzervatív muszlim és a konzervatív keresztény álláspont (ez többé-kevésbé megfelel a republikánus véleménynek) sok mindenben¹⁴³ megegyezik, a két fél között azonban mégis kibékíthetetlennek látszó ellentét húzódik, ez elsősorban az álláspontjaik között lévő különbségekkel magyarázható. Így hiába a republikánusokkal való nagyfokú értékrendbeli egyezés, a NOI 2008-ban aktívan támogatta Obamát,¹⁴⁴ ezzel belesimulva az általános trendbe: a muszlim amerikaiak G. W. Bush első elnöksége óta többségükben a demokratákat támogatják.¹⁴⁵

A Final Call azt teszi, ami a célkitűzése: kompromisszummentes híradást nyújt. Eközben meglehetősen erőteljesen támadja a kormány szinte minden lépését, legyen az kül- vagy belpolitikai. Nem túlzás kijelenteni, hogy „paranoiás” módon szinte minden politikai döntésben afroamerikai vagy muszlimellenes motivációt látnak. A hangsúly pedig nem a muszlim, hanem az afroamerikai identitáson van. Farrakhan mostanában már az afroamerikai egyetemi hallgatók nagyobb aktivitása érdekében tevékenykedik, közben pedig az oktatást és a zsidókat kritizálja.¹⁴⁶ A gyűlölködő, sok mindent a végletekig leegyszerűsítő kijelentések pedig hiába érkeznek csak egy hangos kisebbségtől, óhatatlanul is visszasságokat szülnek az erre fogékonyak számára.

Miért volt érdemes röviden szemeztetni a NOI álláspontjaiból bizonyos kérdésekkel kapcsolatban? A média hatást gyakorol az emberekre, és ha a közvetlen hatásgyakorlást nem is tekintjük általánosnak, a közvetett igen. Ez annyit jelent, hogy a média csak megmutatja, hogy két probléma valamilyen formában összefügghet (mint pl. 9/11, mint az amerikai

¹⁴¹ Melyet az iszlám alapvetően tilt, de bizonyos esetekben engedélyez. Erről bővebben: http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/islamethics/abortion_1.shtml (letöltve: 2012. II. 18.)

¹⁴² http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_7218.shtml (letöltve: 2012. II. 19.)

¹⁴³ Az 1960-as, 1970-es évek kultúrája; az abortusz; a homoszexuálisok jogai kapcsán; de tágabb értelemben a modernizáció és a szekularizáció elvetésében is. ROSTOVÁNYI: *i. m.*, 169-170.

¹⁴⁴ A támogatás azonban erősen meggyengült, mikor az USA 2011-ben részt vett Líbia megtámadásában. Ezekhez (többek között) bővebben lásd az alábbi két vonatkozó cikket: http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/Farrakhan_addresses_world_at_Saviours_Day_2008_4427.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/World_News_3/article_7666.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

¹⁴⁵ 2007-es felmérés adatai: 63% demokrata vagy ahhoz húzó, 38% semleges/független, 11% republikánus; 2008-ban pedig elsőprő többséggel Obamára szavaztak. CESARI: *i. m.*, 85.; CURTIS: *Encyclopedia...*, *i. m.*, 281-282., 462-463.

¹⁴⁶ http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_8651.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

kormány műve), a két dolog összefüggésbe hozása pedig elfogadható és alátámasztható. Ezt aztán mindenki a maga ismeretei alapján elfogadja vagy elveti.¹⁴⁷ Véleményem szerint a NOI effajta módszere visszaüthet, hiszen a többségi média számára egy radikális álláspont sokkal inkább hírértékű, mint egy mérsékelt. Ha pedig ezt a radikális álláspontot a többségi média eleget hangsúlyozza, akkor az előbb vázolt hatás alapján könnyen sztereotípiák keletkezhetnek az emberek fejében mind a muszlimokkal, mind az afroamerikaiakkal kapcsolatban. Ez pedig ördögi körhöz vezethet: mindkét fél féligazságokat vagy hazugságokat állít a másikról, ez pedig csak a társadalmi konfliktus esélyeit növeli.

A NOI hiába képezi csak a muszlim afroamerikaiak kisebbségét, a kialakuló sztereotípiák a többi, a társadalomba tulajdonképpen már integrálódott muszlim afroamerikait is érinthetik. A muszlim afroamerikaiak etnikai (mint afroamerikaiak) és kulturális szempontból (mint muszlimok) is kisebbséget képeznek¹⁴⁸, így kétszeresen is „céltablává” válhatnak. Az iszlamofóbia már jelen van az amerikai médiában és társadalomban, a NOI egyes megnyilatkozásaival erre ráerősíthet, ami tovább generálhatja az iszlamofóbiát, az pedig radikalizálhatja a NOI álláspontját és a tagok identitását. A feltételes mód azonban az előző gondolatok során mindvégig indokolt, hiszen azok kizárólag jelen sorok szerzőjének véleményét tükrözik. Hogy realitásuk mekkora, azt csak helyszíni vizsgálódással lehetne eldönteni...

¹⁴⁷ Erről bővebben: JACKSON, Liz: Images of Islam in US Media and their Educational Implications. *Educational Studies*, 46. évf. (2010), 4-6.

¹⁴⁸ Ennek jelentőségéről: KALKAN, Kerem O. – LAYMAN, Geoffrey C. – USLANER, Eric M.: „Bands of Others” – Attitudes toward Muslims in Contemporary American Society. *The Journal of Politics*, 71. évf. (2009), 3. sz. 847-849.

8. Konklúzió

A dolgozat végigkísérte a muszlim afroamerikai identitás történetét annak születésétől meghatározóvá, majd megosztottá válásán át egészen a XX. század végéig-XXI. század elejéig. Megismerhettük az identitás „kitalálóinak” és legfőbb terjesztőinek nézeteit, a nézetek közötti különbségeket és a nézetek hatásait. Ezek alapján bátran kijelenthetjük, hogy az iszlám hatalmas hatást gyakorolt az afroamerikai identitásra a XX. században, és gyakorol mind a mai napig.

A muszlim afroamerikai identitás sikerének megértéséhez a dolgozat szót ejtett a korabeli USA-ban uralkodó állapotokról. Ezek megismerése nélkül ugyanis értelmezhetetlen lett volna mindaz, amit a nagy ideológusok kitaláltak. Szándékosan kerülöm a „vallási vezető” megnevezést. E. Muhammad, Malcolm X vagy Farrakhan nem „csak” vallási, hanem politikai értelemben is vezették-vezetik „híveiket”. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy ebben rejtett a NOI sikere: nem csak a vallási kérdésekre kívánt választ adni a követőknek, hanem politikaiakra is.

Felmerül a kérdés: mi az iszlám pontos szerepe a muszlim afroamerikai identitásban. A kezdetekben, a „mítoszteremtés” időszakában (ezalatt körülbelül a Malcolm X és a NOI között bekövetkező szakításig terjedő időszakot értem) az iszlám beemelése „szükségyszerűség”¹⁴⁹ volt, mely lehetővé tette a fehér többségtől teljesen eltérő identitás kialakítását. Az iszlámot szembehelyezték a kereszténységgel, ezt követően (és ebből következően) pedig politikailag és kulturálisan is szembehelyezkedtek a fehér többséggel.

A „szükségyszerűség” azonban nem azt jelenti, hogy az iszlám hit csupán álarc vagy eszköz volt. Ha így lett volna, akkor nem követi a NOI hívőinek *többsége* W. D. Muhammadot egy, a szunnita iszlámot (azaz az ortodox iszlám szabályait betartó) gyakorló szervezetbe. A „mítoszteremtés” időszakában a muszlim afroamerikai identitás két összetevőjét nem lehet elválasztani egymástól, hiszen egymásból következnek. Muszlimnak lenni annyit jelent, mint feketének és feketének lenni annyit, mint muszlimnak, hiszen az ember bőrszíne eredetileg fekete és vallása muszlim. Ezért a „mítoszteremtés” időszakában mindenki, aki nem tartozik bele ebbe a kategóriába, gyakorlatilag ellenségnek tekinthető (természetesen főleg a fehérek). Ez sok tekintetben megmagyarázza az erőszakos retorikát.

Meglátásom szerint Malcolm X távozása, szunnitává válása és a NOI-t érő kritikák értelmezhetők a NOI addig stabilnak tűnő falában megjelenő repedésekként. A fenti események bebizonyították, hogy „másképp is lehet”, azaz az iszlám hit gyakorlásának más

¹⁴⁹ BERG: i. m., 140.

módjai is elfogadhatók. A NOI elkezdett valóban „iszlamisizálódni”, és ettől fogva csak idő kérdése volt a szakadás, ami E. Muhammad halála után meg is történt.

Ha sarkítva nézzük, akkor E. Muhammad halála után az általa létrehozott szervezet és identitás pillanatok alatt az enyészeté lett. Farrakhan ugyan felélesztette a NOI-t és az ideológia lényegi elemeinek nagy részét is, ma már nem ők alkotják a többséget. Számukra a muszlim afroamerikai identitás politikai, az afroamerikaiak sorsáért aggódó és azért tenni kívánó vetülete még mindig központi motívumnak tekinthető.

W. D. Muhammad és követői számára azonban a muszlim afroamerikai identitás teljesen beágyazódott az ummába, azaz az iszlám közösségbe. Identitásuk nem nélkülözi teljesen a politikai, illetve az afroamerikai mivoltukat hangsúlyozó elemeket, azonban muszlim vallásuk tulajdonképpen ezek felett áll.

Ha ítélni akarnánk, és ezt a követők létszáma alapján akarnánk megtenni, akkor azt mondhatnánk, hogy W. D. Muhammad és szervezete „jár a helyes úton”. Ez azonban borzasztóan leegyszerűsített állítás lenne. Elsősorban azért, mert nem szabad ítélni az egyes identitások „helyességéről” vagy „helytelenségéről”. Azt gondolom, hogy a különböző muszlim afroamerikai identitásokat egy adott helyzetre (eredetileg az afroamerikaiak nehézségeire) adott válaszreakcióként kell értelmezni. Hiszen maguk a követők is így értelmezték-értelmezik őket, másképp nem lenne senki, aki ezen identitásokat magáénak vallaná. Éppen ezért értékítéletet mondani fölöttük teljességgel értelmetlen cselekedet lenne. A NOI 1975-ig erőteljesen, illetve Farrakhan időszakában többé-kevésbé elítéli és kritizálja az amerikai identitást, ezzel könnyű célponttá téve saját magukat a többségi társadalom kritikái számára.

Már említettem, hogy véleményem szerint ez bizonyos tekintetben ördögi kör kialakulásához vezethet. Sajnálatos módon a dolgozat szerzője sem rendelkezik a bölcsék kövével, így nem tudja biztosan megmondani, hogy mi lenne az üdvözítő megoldás, az azonban többé-kevésbé magabiztosan kijelenthető, hogy a „türelem” és „tolerancia” szavak mindkét fél számára megszívlelendő jelentéstartalommal bírnak. Ahogyan a muszlim afroamerikaiak többsége identitásának fenntartásával relatíve gyorsan betagozódott az erre nyitott amerikai társadalomba, úgy ez a kisebbség részéről sem elképzelhetetlen – elméletben legalábbis.

Zárásképpen pedig a Bevezetésből kiindulva érdemes néhány egyéb következtetést is levonni. Mint az látható, a dolgozatban több, kevésbé általánosnak számító elsődleges forrás is szerepel. A Bevezetésben utaltam rá, hogy ezek felhasználását egyfajta „kísérletnek” is tekintem. A dolgozat végén tehát számot kell adjak a „kísérlet” sikeréről vagy sikertelenségéről.

Mind a dalszövegek, mind a média termékei elsődleges forrásként illeszkedtek a témához – természetesen bizonyos témákhoz nem igazán lehetne őket hasznosítani. Felhasználásuk kulcsa véleményem szerint (mint minden más forrásnál) a megfelelő forráskritika. Mint korábban említettem, nem szabad abba a hibába esni, hogy a bennük foglaltakat tényként fogadjuk el, még ha a források szerzője esetleg azokat akként is interpretálja (vö. Farrakhan megnyilatkozásai). Ha megfelelően kezeljük őket, akkor értékes nyersanyagoknak bizonyulhatnak a történész(növendék)ek kezében. Minden értékük mellett azonban kizárólagosan nem lehet rájuk tudományos munkát építeni, hiszen a háttér-információk ismerete elengedhetetlen hozzájuk.

A fenti gondolatmenethez még valamit szeretnék hozzáfűzni. Ha az emlegetett, nem szokványos elsődleges források (különösen a dalszövegek) üzenetét, tartalmát megfelelően dekódoljuk, majd kontextusba helyezzük, akkor úgymond egy olyan „átlagember” nézőpontját ismerhetjük meg, aki esetleg sok más „átlagemberre” gyakorol hatást. Ha a történész ezeket az eredményeket tudományos formába önti, akkor azokban az „átlagemberekben”, akik esetleg maguktól nem tudják dekódolni az üzenetet, felkeltheti az érdeklődést a történelem iránt – ez pedig semmiképp sem ártana a történettudománynak.

9. Mellékletek

1. Eric B. & Rakim: *In the Ghetto*. Let the Rhythm Hit 'Em, MCA Records, 1990.
„...*I'm the Asian / Reaching for the city of Mecca, visit Medina / Visions of Neffertiti then I
seen a / Mind keeps traveling, I'll be back after / I stop and think about the brothers and
sisters in Africa.*”
<http://rapgenius.com/Eric-b-and-rakim-in-the-ghetto-lyrics> (letöltve: 2012. IV. 1.)
2. Eric B. & Rakim: *Casualties of War*. Don't Sweat the Technique, MCA Records, 1992.
„*Go to the army, be all you can be / Another dead soldier? Hell no, not me / So I start letting
of ammunition in every direction / Allah is my only protection / But wait a minute, Saddam
Hussein prays the same / And this is Asia, from where I came.*”
<http://www.lyricstime.com/eric-b-rakim-casualties-of-war-lyrics.html> (letöltve: 2012. IV. 1.)
3. Public Enemy: *Louder than a Bomb*. It Takes a Nation of Millions to Hold Us Back, Def
Jam/Columbia Records, 1988.
„*Your CIA, you see I ain't kiddin' / Both King and X they got ridda both / A story untold,
true, but unknown.*”
<http://www.publicenemy.com/index.php?page=page5&item=9&num=46> (letöltve: 2012. II.
11.)
4. Public Enemy: *Party for Your Right to Fight*. It Takes a Nation of Millions to Hold Us Back,
Def Jam/Columbia Records, 1988.
„...*the original Black Asiatic man / Cream of the earth / and was here first.*”
<http://www.publicenemy.com/index.php?page=page5&item=9&num=55> (letöltve: 2012. II.
11.)
5. Mos Def: *Do it Now*. Black on Both Sides, Rawkus/Priority Records, 1999.
„*Say it loud / Black and Proud.*”
<http://www.azlyrics.com/lyrics/mosdef/doitnow.html> (letöltve: 2012. IV. 1.)
6. Paris: *Bush Killa*. Sleeping with the Enemy, Scarface Records, 1992.
„*Yeah, tolerance is gettin' thinner / Cause Iraq never called me a nigger.*”
<http://www.sjoki.uta.fi/~tejp/paris/bushkilla.html> (letöltve: 2012. III. 31.)

7. Paris: *Sheep to the Slaughter*. Sonic Jihad, Guerrilla Funk Recordings, 2007.
„*I don't need this seedy media, they only annoy.*”
http://www.guerrillafunk.com/paris/sonic_jihad/sheep_to_the_slaughter.html (letöltve: 2012. III. 31.)
8. Paris. *What Would You Do?* Sonic Jihad, Guerrilla Funk Recordings, 2007.
„*Just a way to keep ya scary so you think you need 'em / Praisin' Bush while that killer take away ya freedom.*”
http://www.guerrillafunk.com/paris/sonic_jihad/whatwouldyoudo.html (letöltve: 2012. III. 31.)
9. Native Deen: *M-U-S-L-I-M*. Not Afraid to Stand Alone, The Native Deen Group, 2007.
„*One billion strong, all year long / Prayers to Allah even in Hong Kong / Can never be wrong if we read the Qur'an / Cause it's never been changes since day one.*”,
„*So always be proud, you can say it out loud / I am proud to be down with the muslim crowd.*”
<http://nativedeenn.com/2011/more/lyrics/> (letöltve: 2012. IV. 1.)
10. Tupac Shakur: *Blasphemy*. The Don Killuminati – The 7 Day Theory, Interscope Records, 1996.
„*Should we cry, when the Pope die, my request / we should cry if they cried when we buried Malcolm X.*”
<http://www.azlyrics.com/lyrics/2pac/blasphemy.html> (letöltve: 2012. IV. 1.)

10. Bibliográfia

Elsődleges források:

- DREW ALI, Noble: *Holy Koran of the Moorish Science Temple of America*. Chicago, 1927.
<http://hermetic.com/bey/7koran.html> (letöltve: 2012. III. 18.).
- ERIC B. & RAKIM: *In the Ghetto*. Let the Rhythm Hit 'Em, MCA Records, 1990.
<http://rapgenius.com/Eric-b-and-rakim-in-the-ghetto-lyrics> (letöltve: 2012. IV. 1.)
- ERIC B. & RAKIM: *Casualties of War*. Don't Sweat the Technique, MCA Records, 1992.
<http://www.lyricstime.com/eric-b-rakim-casualties-of-war-lyrics.html> (letöltve: 2012. IV. 1.)
- KARIM, Benjamin (ed.): *The End of White World Supremacy – Four Speeches by Malcolm X*. New York: Arcade Publishing, 1971.
- Louis X (Louis Farrakhan): *A White Man's Heaven is a Black Man's Hell*. 1960.
<http://rapgenius.com/Louis-farrakhan-a-white-mans-heaven-is-a-black-mans-hell-lyrics>
(letöltve: 2012. III. 26.)
- Malcolm X: *The Autobiography of Malcolm X – with the Assistance of Alex Haley*. New York: Penguin Books, 1980.
- MOS DEF: *Do it Now*. Black on Both Sides, Rawkus/Priority Records, 1999.
<http://www.azlyrics.com/lyrics/mosdef/doitnow.html> (letöltve: 2012. IV. 1.)
- MUHAMMAD, Elijah: *Message to the Blackman in America*. Chicago: Muhammad Mosque of Islam, No. 2., 1965.
- NATIVE DEEN: *M-U-S-L-I-M*. Not Afraid to Stand Alone, The Native Deen Group, 2007.
<http://nativedeenn.com/2011/more/lyrics/> (letöltve: 2012. IV. 1.)
- PARIS: *Bush Killa*. Sleeping with the Enemy, Scarface Records, 1992.
<http://www.sjoki.uta.fi/~tejpla/paris/bushkillla.html> (letöltve: 2012. III. 31.)
- PARIS: *Sheep to the Slaughter*. Sonic Jihad, Guerrilla Funk Recordings, 2007.
http://www.guerrillafunk.com/paris/sonic_jihad/sheep_to_the_slaughter.html (letöltve: 2012. III. 31.)
- PARIS: *What Would You Do?* Sonic Jihad, Guerrilla Funk Recordings, 2007.
http://www.guerrillafunk.com/paris/sonic_jihad/whatwouldyoudo.html (letöltve: 2012. III. 31.)
- PUBLIC ENEMY: *Louder than a Bomb*. It Takes a Nation of Millions to Hold Us Back, Def Jam/Columbia Records, 1988.
<http://www.publicenemy.com/index.php?page=page5&item=9&num=46> (letöltve: 2012. II. 11.)

PUBLIC ENEMY: *Party for Your Right to Fight*. It Takes a Nation of Millions to Hold Us Back, Def Jam/Columbia Records, 1988.

<http://www.publicenemy.com/index.php?page=page5&item=9&num=55> (letöltve: 2012. II. 11.)

THE HISTORICAL RESEARCH DEPARTMENT OF THE NATION OF ISLAM: *The Secret Relationship between Blacks and Jews*, vol. 1. Boston: The Nation of Islam, 1991.

TUPAC SHAKUR: *Blasphemy*. The Don Killuminati – The 7 Day Theory, Interscope Records, 1996.

<http://www.azlyrics.com/lyrics/2pac/blasphemy.html> (letöltve: 2012. IV. 1.)

<http://www.aljazeera.com/programmes/rizkhan/2011/04/201142584034481296.html>

(letöltve: 2012. I. 31.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/Minister_Louis_Farrakhan_9/article_8139.shtml

(letöltve: 2012. III. 29.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/Farrakhan_addresses_world_at_Saviours_Day_2008_4427.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_7089.shtml (letöltve: 2012. II. 19.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_7218.shtml (letöltve: 2012. II. 19.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_7823.shtml (letöltve: 2012. II. 19.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_8141.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_8637.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/National_News_2/article_8651.shtml (letöltve: 2012. III. 30.)

http://www.finalcall.com/artman/publish/World_News_3/article_7666.shtml

(letöltve: 2012. III. 30.)

<http://www.moorishsciencetempleofamericainc.com/index.html> (letöltve: 2012. III. 17.)

<http://www.muslimhiphop.com/> (letöltve: 2011. II. 10.)

<http://www.publicenemy.com/index.php?page=page3> (letöltve: 2012. II. 11.)

Szakirodalom:

- AASENG, Nathan: *African-American Religious Leaders*. New York: Facts on File, 2011.
- AGNEW, Jean-Christophe – ROSENZWEIG, Roy: *A Companion to post-1945 America*. Malden: Blackwell Publishing, 2002.
- AIDI, Hishaam D.: The Grand (Hip-Hop) Chessboard – Race, Rap and Raison d’État. *Middle East Report*, 2011. ősz, 25-39.
- BASU, Dipannita – LEMELLE, Sidney J. (eds.): *The Vinyl Ain’t Final – Hip-Hop and the Globalization of Black Popular Culture*. Ann Arbor: Pluto Press, 2006.
- BERG, Herbert: *Elijah Muhammad and Islam*. New York: New York University Press, 2009.
- CESARI, Jocelyne: *When Islam and Democracy Meet: Muslims in Europe and the United States*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- CIMENT, James: *Atlas of African American History*. New York: Facts on File, 2007.
- CURTIS IV, Edward E.: *Black Muslim Religion in the Nation of Islam, 1960-1975*. Chapel Hill: The North Carolina University Press, 2006.
- CURTIS IV, Edward E. (ed.): *Encyclopedia of Muslim-American History*. New York: Facts on File, 2010.
- CURTIS IV, Edward E.: *Islam in Black America: Identity, Liberation, and Difference in African-American Islamic Thought*. New York: State University of New York Press, 2002.
- DYE, Thomas R.: *Politics in America*. New Jersey: Pearson Education Inc., 2007
- DYSON, Michael Eric: *Making Malcolm – The Myth and Meaning of Malcolm X*. New York: Oxford University Press, 1996.
- HALTTUNEN, Karen (ed.): *A Companion to American Cultural History*. Malden: Blackwell Publishing, 2008.
- HART, Trevor A. (ed.): *The Dictionary of Historical Theology*. Carlisle: Paternoster Press, 2000.
- HERMANSEN, Marcia: Cultural Words/Cultural Wars: Contemporary American Muslim Perspectives on the Role of Culture. *Journal of Islamic Law and Culture*, 11. évf. (2009), 3. sz. 185-194.
- HESS, Mickey (ed.): *Icons of Hip-Hop – An Encyclopedia of Movement, Music, and Culture, vol. I*. Westport: Greenwood Press, 2007.
- HORNBY, Alton, Jr. (ed.): *A Companion to African American History*. Malden: Blackwell Publishing, 2005.
- HUNTINGTON, Samuel P.: *Kik vagyunk mi? – Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2005.

- IVÁNYI Tamás: *A törvény (šarī'a) az iszlámban*. Budapest: Körösi Csoma Társaság, 2008.
- JACKSON, Liz: Images of Islam in US Media and their Educational Implications. *Educational Studies*, 46. évf. (2010), 3-24.
- KALKAN, Kerem O. – LAYMAN, Geoffrey C. – USLANER, Eric M.: „Bands of Others”? – Attitudes toward Muslims in Contemporary American Society. *The Journal of Politics*, 71. évf. (2009), 3. sz. 847-862.
- KHAN, Katy: 'Sonic Jihad': Black Popular Music and the Renegotiation of Muslim Identities in post 9/11. *Muziki*, 4. évf. (2007), 2. sz. 200-208.
- MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története, 1914-1991*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2008.
- MARABLE, Manning: *Malcolm X: A Life in Reinvention*. New York: Penguin Books, 2011.
- MARABLE, Manning – AIDI, Hishaam D. (eds.): *Black Routes to Islam*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- McCONNELL, Tandy (ed.): *American Decades – 1990-1999*. Farmington Hills: Gale Group, 2001.
- PRICE III, Emmett G.: *Hip-Hop Culture*. Denver: ABC-CLIO, 2006.
- PRICE III, Emmett G. – KERNODLE, Tammy L. – MAXILE, Horace J., Jr. (eds.): *Encyclopedia of African American Music*. Denver: ABC-CLIO, 2011.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az iszlám világ és a nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Budapest: Corvina Kiadó, 2004.
- RUMMEL, Jack: *Malcolm X – Militant Black Leader*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005.
- SIMON Róbert: *Iszlám kulturális lexikon*. Budapest: Corvina Kiadó, 2009.
- SMITH, Jane I.: *Islam in America*. New York: Columbia University Press, 1999.
- WALTON, Hanes, Jr. – SMITH, Robert C.: *American Politics and the African American Quest for Universal Freedom*. New York: Longman, 2003.
- WATKINS, S. Craig: *Hip-Hop Matters – Politics, Pop Culture, and the Struggle for the Soul of a Movement*. Boston: Beacon Press, 2005.
- WILKERSON, Isabel: *The Warmth of Other Suns – The Epic Story of America's Great Migration*. New York: Random House, 2010.
- http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/islamethics/abortion_1.shtml (letöltve: 2012. II. 18.)